

Petar Seletković

(Ministarstvo kulture i medija,
Konzervatorski odjel u Slavonskom Brodu)

STEFAN ŠTILJANOVIĆ – OD KAŠTELANA DO DESPOTA I SVECA

(prvi dio)

UDK 321.6:929 Štiljanović, S.
DOI 10.22586/ss.21.1.1
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 18. 5. 2022.

“...natamur ... tanquam pomum in medio aquae...”¹

U radu će se na primjeru Stefana Štiljanovića, pripadnika srpske elite i kaštelana ugarskog velikaša Ladislava Móróa na njegovim posjedima u današnjoj Slavoniji, kroz obavljanje različitih službi (prvenstveno vojnih, pograničnih i službi velikašima) nastojati prikazati perspektiva napredovanja pojedinaca unutar društvene hijerarhije Ugarskog Kraljevstva u pograničnom području s Osmanskim Carstvom na prijelazu iz srednjeg u novi vijek. Drugi dio rada bavit će se pitanjima kulta sv. Stefana Štiljanovića i njegova razvoja unutar Srpske pravoslavne crkve.

Ključne riječi: Stefan Štiljanović, protuosmanski obrambeni sustav, Ladislav Móró, srpska elita, Ugarsko Kraljevstvo, ugarsko plemstvo, kaštelani, srednji vijek

Uvod

Stefan Štiljanović bio je, po svemu sudeći, jedan je od brojnih pripadnika elita srpskog (*Rasciani*, Rašani) i drugog južnoslavenskog stanovništva intenzivno doseljavanog s područja Osmanskog Carstva u pogranične krajeve Ugarske s Osmanskim Carstvom, odnosno na dijelove prostora srednjovjekovnog Srijema, Vukovske županije i druge dijelove južne Ugarske još od razdoblja na-

¹ Citirano iz pisma u kojemu Stefan Štiljanović habsburškom vojnom zapovjedniku Ludoviku Pekryju objašnjava stanje na granici s Osmanlijama i svoj položaj. Usp. Emilij Laszowski, *Monumenta Habsburgica regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae / Habsburški spomenici Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, I (Zagreb, 1914), 394-395.

kon osmanskog osvajanja Srpske Despotovine 1459. godine i pada Bosanskog Kraljevstva 1463. godine.² Uostalom, kralj Matija Korvin potvrdio je 15. srpnja 1481. zakon koji 3. i 4. člankom uvelike štiti Rašane doseljene na ugarsko ozemlje.³ Pored toga je četrnaest godina ranije (3. člankom zakona donesenog 1. travnja 1467.) zaštitio i pred Osmanlijama prognane plemiće. To se odnosilo na sve plemiće zemalja krune sv. Stjepana, pa tako i na one srpskog, vlaškog i bosanskog podrijetla koji su stekli indigenat.⁴ Osmanska prisutnost i interakcija s Osmanlijama nisu značile samo dugoročno ratno stanje, razaranje, pljačku, opasnost raseljavanja i demografsku, kulturnu i religijsku prijetnju, nego, kako to ističe Davor Salihović, i priliku za ubiranje pozitivnih „plodova“ za pojedince i društvene skupine, odnosno neposredne pozitivne ishode koje je osmanlijski prodor imao za neke članove srednjovjekovnog ugarskog društva u smislu vertikalne socijalne mobilnosti, stjecanje novih vladarskih darovnica, titula, dužnosti itd.⁵ Tako se mnogim pripadnicima doseljenih elita te srednjih i nižih slojeva domicilnog ugarskog plemstva u razdoblju vladavine Matije Korvina i nakon njega obavljanjem raznih vojnih službi na ugarsko-osmanskom pograničju (vojnici, kaštelani, diplomati i špijuni, službe šajkaša ili nasadista na riječnim brodovima ili kaštelanske i druge službe ugarskim velikašima) otvorila perspektiva ulaska u redove ugarskog plemstva, odnosno daljnjeg napredovanja u okviru društvene hijerarhije Ugarskog Kraljevstva.⁶ U razdoblju Matije Korvina najpoznatiji primjeri napredovanja pripadnika doseljenih elita bili su slučajevi Stefana i Dmitra Jakšića, Miloša Belmuževića te Vuka Brankovića, kojega je kralj Matija imenovao srpskim despotom.⁷ Nakon Matije Korvina poznati su slučajevi primjerice Radića Božića,⁸ Pavla Bakića i Stefana Balentića⁹ te Stefana Štiljanovića, kaštelana u službi velikaša Ladislava Móróa od Csule, koji se, uz to, istakao i u obavještajnoj službi za kralja Ferdinanda Habsburškog na ugarsko-osmanskoj granici.¹⁰ Jedna od

² Usp. Ненад Лемајић, *Српска елита на прелому епоха* (Сремска Митровица – Источно Сарајево, 2006), 27; *Историја српског народа II* (Београд, 1982), 314-319.

³ János M. Bak (prir.), *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*, 4 sv. (Logan – Budimpešta, 2019), 749.

⁴ Bak, *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae*, 4: 704.

⁵ Usp. Davor Salihović, „For a Different Catastrophe A Fruitful Frontier on the Southern Edges of the Kingdom of Hungary after 1463. An Initial Inquiry“ *Иницијал. Часопис за средњовековне студије* 5 (2017), 76.

⁶ Лемајић, *Српска елита*, 61-70, 83-84; Nenad Lemajić, *Srpski narodni prvaci, glavari i starešine posle propasti srednjovekovnih država* (Novi Sad – Sremska Mitrovica, 1999), 52-60, 71-72.

⁷ Usp. *Историја српског народа II*, 376-378.

⁸ Usp. Лемајић, *Српска елита*, 92.

⁹ Usp. Лемајић, *Српска елита*, 66.

¹⁰ Usp. Лемајић, *Српска елита*, 83. Identičnu strategiju preživljavanja i napredovanja na društvenoj ljestvici Ugarskog Kraljevstva razvili su i brojni pripadnici srednjih i nižih slo-

pretpostavki za uspješno obavljanje ovih dužnosti na pograničju, a pogotovo obavještajne i diplomatske, bila je poznavanje slavenskog jezika i ćirilicnog pisma, koji su bili gotovo isključiva sredstva komunikacije Osmanskog Carstva s Ugarskom.¹¹ Kao što je već spomenuto, osim pripadnicima doseljenih elita, vojne te diplomatske i obavještajne službe na pograničju s Osmanlijama otvorile su perspektivu daljnjeg napredovanja i mnogim pripadnicima domicilnog ugarskog plemstva, osobito onima iz južnih ugarskih županija na pograničju s Osmanskim Carstvom. Primjerice, od plemića iz Požeške, Vukovske i Srijemske županije u tim poslovima istakli su se pripadnici plemićke obitelji Berislavića Grabarskih iz Požeške županije¹² te obitelji Mór od Csule,¹³ Ivan

jeva hrvatskog plemstva koji su se iz od Osmanlija ugroženog Hrvatskog Kraljevstva naseljavali po čitavoj Ugarskoj. Tako Ivan Jurković navodi brojne primjere strategija hrvatskih plemićkih obitelji poput Kružića, Berislavića od Vrhrike, Utišenića, Martinušića, Ugrinovića i mnogih drugih. Usp. Ivan Jurković, "Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici i hrvatski identitet", *Povijesni prilozi* 25 (2006), 31: 46-50.

¹¹ Pripadnici osmanske vlasti, od samih sultana naniže, u komunikaciji s Ugarskom koristili su slavenski jezik i ćirilicno pismo. Stoga je i Ugarska za vrijeme vladavine Matije Korvina i nakon njega u diplomaciji, obavještajnim službama, protuosmanskom obrambenom sustavu te svim poslovima koji se tiču odnosa s Osmanlijama koristila slavenski jezik i ćirilicno pismo i nastojala angažirati "eksperte" koji su i sami bili govornici ili su se služili tim jezikom ili velikaše koji su u svojoj kancelariji ili u službi imali familijare koji su se služili tim jezikom. Kralj Matija Korvin je poznavao slavenski jezik, a isti su koristili i Vuk Branković i Stjepan Bátor te vrlo vjerojatno i Pavao Kinizsi, istaknuti ratnik s Osmanlijama, tamiški župan i kapetan donjih ugarskih krajeva, te s osmanske strane smederevski sandžakbegovi. Pogranični vojni zapovjednici Rašani i ostali, poput srpskog despota Stjepana Berislavića, Pavla Bakića, Radića Božića, Stefana Balentića, Radoslava Čelnika, služili su se također slavenskim jezikom i ćirilicnim pismom, što dokazuju upućena im Ferdinandova pisma, među kojima su mnoga bila i na slavenskom jeziku. Na ugarsko-osmanskom pograničju, osobito u njegovom zapadnijem dijelu, korištena je i zapadna varijanta ćirilice (bosančica) kojom su se, primjerice, služili Petar Kružić kao kliški i senjski kapetan te ban Petar Keglević. Uz bosančicu, niz hrvatskih plemića i zapovjednika na protuosmanskom obrambenom sustavu u diplomatsko-obavještajnoj prepisci koristio je i glagoljicu. Usp. László Fenyvesi, "Magyar-török diplomáciai kapcsolatok Mátyás király haláláig", *Hadtörténelmi Közlemények* 103 (1990), 93-94; Невен Исаиловић и Александар Крстић, "Српски јесик и ћирилично писмо у југоисточној Европи у XV и XVI веку", *Prevodilac XVII* (2018), 1-2: 46-48; Алекса Ивић, *Споменици Срба у Угарској, Хрватској и Славонији током XVI и XVII столећа* (Нови Сад, 1910), 1-14, 15-71; Алекса Ивић, *Историја Срба у Угарској од пада Смедерева до сеобе под Чарнојевићем (1459-1690)* (Заргеб, 1914), 47-149; Josip Žontar, *Obveščevalna služba in diplomacija avstrijskih Habsburžanov u boju proti Turkom v 16. stoletju* (Ljubljana, 1973).

¹² Usp. Marija Karbić, *Plemićki rod Borića bana* (Slavonski Brod, 2013), 44; Marija Karbić, "Uloga plemstva s područja današnje Slavonije u obrani Jajačke banovine", u: *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva. Zbornik radova sa Znanstvenoga skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu* (Zagreb-Sarajevo, 2013), 134-136.

¹³ Gergely Csiffáry, "Csulai Mór László emlékezete", *Agria: Az Egri Múzeum Évkönyve - Annales Musei Agriensis* 43 (2007), 527-531.

Kishorvát Hlapčić,¹⁴ Ivan Hoberdanac Slatinički (*de Zalathnok*),¹⁵ Toma Podvinjski, Stjepan Révay i drugi.¹⁶

Pitanjima doseljene srpske elite i plemstva u Ugarskoj u srednjem vijeku, odnosno sloja srpskih narodnih prvaka, glavara i starješina doseljenih iz Osmanskog Carstva na područje Ugarske, a tom društvenom sloju pripadao je i Stefan Štiljanović, bavio se niz srpskih povjesničara. Od starijih treba spomenuti Aleksu Ivića, a nakon njegovih treba istaknuti radove Momčila Spremića, Dušanke Dinić-Knežević te niz radova Sime Ćirkovića i drugih autora u sintezi *Istorija srpskog naroda*.¹⁷ Za proučavanje tema srpske elite i plemićkih obitelji doseljenih u Ugarsku te njihova statusa i uloge unutar Ugarskog Kraljevstva i tema ugarskog plemstva u srpskoj su historiorafiji ključni i nezaobilazni radovi Nenada Lemajića,¹⁸ a od novijih izdvojio bih radove Snežane Božanić, Borisa Stojkovskog, Aleksandra Krstića i Nevena Isailovića.¹⁹ Veliki doprinos proučavanju srednjovjekovnog ugarskog plemstva od mađarskih i drugih svjetskih povjesničara u zadnje vrijeme dali su Erik

¹⁴ László Fenyvesi, „Magyar-török diplomáciai kapcsolatok Mátyás király haláláig“, *Hadtörténelmi Közlemények* 103 (1990), 92.

¹⁵ Prema Hoberdančevu posjedu Slatinik u Požeškoj županiji (danas Gornji i Donji Slatinik sjeverno od Slavonskog Broda). Usp. Karbić, „Uloga plemstva“, 146.

¹⁶ Laszowski, *Monumenta Habsburgica I*, 66-67; Ивић, *Споменици Срба у Угарској*, 8, 13, 14, 22, 27, 28-29; Гаврило Витковић, „Прошлост, установе и споменици угарских краљевих шајкаша“, *Гласник Српског ученог друштва* 67 (1887), 49-55; Jenő Szentkláray, *A dunai hajóhadak története* (Budapest, 1885), 372-375; Ивић, *Историја Срба у Угарској*, 55.

¹⁷ Ивић, *Историја Срба у Угарској*; Momčilo Spremić, „Српски деспоти у Срему“, у: Миодраг Матицки (ур.), *Срем кроз векове: слојеви култура Фрушке горе и Срема* (Београд, 2007), 45-73; Dušanka Dinić-Knežević, „Sremski Brankovići“, *Istraživanja* 4 (1975), 5-47, *Историја српског народа II*.

¹⁸ Лемајић, *Српска елита*; Lemajić, *Srpski narodni prvaci*.

¹⁹ Izdvojiti ću za temu samo neke od najvažnijih radova spomenutih autora: Snežana Božanić, „О деспотици Јелени, кћерки Стефана Јакшића, у српској историји, култури и традицији“, у: *Šesti međunarodni interdisciplinarni simpozijum Susret kultura. Zbornik radova*, knj. II (Novi Sad, 2013), 899-908; Snežana Božanić, „Srpski velikaši u političkim i vojnim previranjima oko izbora Vladislava II za kralja Ugarske“, *Istraživanja* 24 (2013), 151-165; Борис Стојковски, *Цар Јован Ненад – Живот, дело и наслеђе Црног Човека* (Будимпешта, 2018); Борис Стојковски, „Срем и покрет цара Јована Ненада“, *Истраживања* 20 (2009), 249-255; Александар Крстић, „Акт сремских жупанијских власти о истрази против деспота Ђорђа и Јована Бранковића и њихових фамилијара (Врдник, 22. август 1497)“, *Иницијал. Часопис за средњовековне студије* 5 (2017), 157-179; Александар Крстић, „Поседи Јакшића у Славонији и Срему“, *Историјски часопис* 70 (2021), 177-213; Невен Исаиловић, Александар Крстић, „Српски јесик и ћирилично писмо у југоисточној Европи у XV и XVI веку“, *Prevodilac XVII* (2018), 1-2: 43-52; Neven Isailović, „Croatian Noble Refugees in Late 15th and 16th Century Banat and Transylvania - Preliminary Findings“, *Revue des études sud-est européennes* LIX (2021), 125-155; i dr.

Fügedi, Pál Engel te Martyn Rady i Tamás Pálosfalvi,²⁰ a za istraživanje tema plemstva važna su djela autora koji su se bavili i povijesnom topografijom, primjerice djela Dezső Csánkija te Pála Engela, koji se bavio i arhontologijom te genealogijom plemstva čitave Ugarske.²¹ Sudbinama hrvatskih plemića u vrijeme ratova s Osmanlijama i strategijama njihovog preživljavanja bavio se Ivan Jurković.²² Za ovu su temu od ogromne važnosti i djela hrvatskih autora koji su se bavili istraživanjima plemstva donjeg međurječja Save, Drave i Dunava u srednjem vijeku, od kojih bih posebno istaknuo radove Marije Karbić i Stanka Andrića.²³ O istaknutom velikašu Ladislavu Móréu od Csule, čiji je Stefan Štiljanović bio familijar, najcjelovitiji i najrelevantniji rad napisao je mađarski autor Gergely Csiffáry.²⁴ U istraživanjima pitanja funkcioniranja (vojnih i drugih) službi na ugarskoj granici s Osmanskim Carstvom te pitanja perspektive uspona unutar društvene hijerarhije vezane za uspješno obavljanje službi na pograničju za pojedince iz slojeva ugarskog plemstva (i pripadnike srpske elite koji se u njih uključuju) u najnovije vrijeme veliki iskorak napravio je Davor Salihović u svojim radovima.²⁵

²⁰ Erik Fügedi, *The Elefánthy. The Hungarian Nobleman and His Kindred*. (Budapest, 1998); Pál Engel, *A nemesi társadalom a középkori Ung megyében* (Budapest, 1998); Martyn Rady, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary* (London, 2000).

²¹ Dezső Csánki, „Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában“, *Arcanum DVD könyvtár IV. — Családtörténet, heraldika, honismeret* (Budapest, 2003); Pál Engel, *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről*. ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont (Budapest, 2020); Pál Engel, „Magyarország világi archontológiája 1301-1457“, *Arcanum DVD könyvtár IV. — Családtörténet, heraldika, honismeret* (Budapest, 2003); Pál Engel, „Középkori magyar genealógia“, *Arcanum DVD könyvtár IV. — Családtörténet, heraldika, honismeret* (Budapest, 2003).

²² Ivan Jurković, *The Fate of the Croatian Noble Families in the Face of Ottoman Advance*, PhD Thesis (CEU Budimpešta, 2004); Ivan Jurković, „Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici i hrvatski identitet“, *Povijesni prilozi* 25 (2006), 31: 39-69.

²³ I u ovom slučaju ću izdvojiti samo neke od mnogih važnih radova spomenutih autora koji se bave plemstvom donjeg međurječja krajem srednjeg vijeka: Marija Karbić, *Plemićki rod Borića bana* (Slavonski Brod, 2013); Marija Karbić, „Uloga plemstva s područja današnje Slavonije u obrani Jajačke banovine“, u: *Stjepan Tomašević (1461.–1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva. Zbornik radova sa Znanstvenoga skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu* (Zagreb-Sarajevo, 2013), 133-151; Stanko Andrić, „Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku: Prilozi za lokalnu povijest (drugi dio)“, *Scrinia Slavonica* 9 (2009), 57-98; Stanko Andrić, *Vinkovci u srednjem vijeku. Područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti* (Vinkovci – Slav. Brod, 2007), i drugi.

²⁴ Csiffáry, „Csulai Móré László emlékezete“, 527-554.

²⁵ Davor Salihović, „For a Different Catastrophe A Fruitful Frontier on the Southern Edges of the Kingdom of Hungary after 1463. An Initial Inquiry“ *Иницијал. Часопис за средњовековне студије* 5 (2017), 73-107; Davor Salihović, „The Process of Bordering at the Late Fifteenth-Century Hungarian-Ottoman Frontier“, *History in Flux: Journal of the Department of History, Faculty of Humanities, Juraj Dobrila University of Pula* (2019), 93-120, i drugi radovi.

Ubrzo nakon smrti Stefana Štiljanovića u srpskom manastiru Šišatovac u Srijemu, gdje je počivalo Štiljanovićevo tijelo, nastao je i počeo se razvijati kult sv. Stefana Štiljanovića.²⁶

O osobi Stefana Štiljanovića i o njegovom kultu najvažnije je i do sad najcjelovitije djelo te temelj za sva buduća istraživanja nezaobilazni rad dr. Mite Kostića.²⁷ Kao vrhunski doseg historiografije svog vremena, izgleda nevjerojatno svježe i danas, skoro stotinu godina nakon objavljivanja, te se čini da do sada nije privukao dovoljno zasluženu pažnju historiografija zemalja ove regije i zauzeo mjesto koje svakako zaslužuje. I u ovom radu slijedi se osnovna struktura i podjela Kostićeva rada na dva dijela, gdje se prvi dio bavi životom i djelovanjem Stefana Štiljanovića, a drugi njegovim kultom. U ovom radu spomenuto Kostićevo djelo pokušat će se nadopuniti novim saznanjima vezanim za istraživanja sloja ugarskog društva kojemu je pripadao Stefan Štiljanović, a isto tako i nadograditi novim saznanjima vezanim za Štiljanovićev kult.

Od radova koji obrađuju kultove članova srpskih vladarskih obitelji (među njima i srijemskih srpskih despota) te razne aspekte tih kultova važnih za temu sv. Stefana Štiljanovića od onih ranijih treba istaknuti radove Leontija Pavlovića,²⁸ a od novijih kapitalna su djela Smilje Marjanović-Dušanić, Danice Popović, Miroslava Timotijevića, Svetlane Tomin.²⁹ Od najnovijih radova za temu je najvažniji rad Marije M. Vasiljević koji je, u stvari, autoričina doktorska disertacija o kultovima svetih na području centralnog Balkana krajem srednjeg vijeka.³⁰ Srpski manastir Šišatovac u Srijemu ključno je mjesto nastanka i razvoja kulta sv. Stefana Štiljanovića, a o spomenutom manastiru 1989. godine objavljen je zbornik radova u kojem se određeni broj radova bavi i Štiljanovićevim kultom.³¹ Osim u spomenutom radu dr. Mite Kostića, život i djelo te kult sv. Stefana Štiljanovića obrađeni su i u

²⁶ Bruce McGowan, *Sirem Sancaği Mufassal Tahrir Defteri* (Ankara, 1983), 105; Usp. Мита Костић, „Стеван Штиљановић (Историографско-хагиографска студија)“ *Глас СКА СХ* (1923), 18.

²⁷ Мита Костић, *Стеван Штиљановић (Историографско-хагиографска студија)* (Сремски Карловци, 1924), 54-99.

²⁸ Леонтије Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца* (Смедерево, 1965).

²⁹ Смиља Марјановић-Душанић, *Свети краљ. Култ Стефана Дечанског* (Београд, 2007); Даница Поповић, *Под окриљем светости. Култ светих владара и реликвија у средњовековној Србији* (Београд, 2006); Мирослав Тимотијевић, „Сремски деспоти Бранковићи и оснивање манастира Крушедола“, *Зборник Матице српске за ликовне уметности* 27-28 (1991-1992), 127-152.

³⁰ Марија М. Васиљевић, *Позносредњовековни култови светих на територији централног Балкана*, Филозофски факултет у Београду, докторска дисертација (Београд, 2018).

³¹ *Манастир Шишатовца. Зборник радова научног скупа*, ур. Динко Давидов (Београд, 1989).

monografiji Slobodana Mileusnića iz 1992. godine.³² Razni aspekti Štiljanovićeve kulta obrađivani su u mnogim stručnim i znanstvenim radovima iz područja povijesti umjetosti, književnosti i drugih znanstvenih disciplina, a među tim radovima istaknuo bih one Radojke Zarić, Miroslava Timotijevića, Nataše Polovine³³ te recentni rad Zoltána Erdősa koji se prvenstveno bavi pitanjima kulta sv. Stefana Štiljanovića na području Šikloša i mađarskog dijela Baranje.³⁴

1. Kaštelan, plemić i obavještajac. Život i djelovanje Stefana Štiljanovića na ugarsko-osmanskom pograničju

Ladislav Móri i njegov familijar Stefan Štiljanović

Osoba s imenom *Stephan Skylianovith* (Stefan Štiljanović) prvi put se spominje u godini nakon Mohačke bitke, u dokumentu iz 1527. godine.³⁵ Iz spomenutog se dokumenta vidi da je Stefan bio pristaša kralja Ferdinanda Habsburškog. Radi se o darovnici kojom kralj Ferdinand Habsburški za vjernu službu Stefanu daruje posjede *Myholiancze* (najvjerojatnije današnji Miholjanec nedaleko od Virja)³⁶ i *Glogovicza* (kod današnjeg mjesta Donja Glogovnica uz sjeverniju od dviju trasa prometnica koje povezuju Križevce i Koprivnicu.)³⁷ u Križevačkoj županiji. Navedeni posjedi oduzeti su zbog nevjere Petru, knezu Mrsinjskom, pristaši Ivana Zapoljskog.³⁸ Stefan se

³² Slobodan Mileusnić, *Свети Стефан Штиљановић – ратник и светац* (Београд, 1992).

³³ Радојка Зарић, „Лик Стефана Штиљановића у српској уметности XVII–XIX века“, *Саопштења XVII* (1985), 69-83; Мировла Тимотијевић, „Визитација манастира Шишатоваца у XVIII веку: Прилог изучавању ефемерног спектакла“, *Манастир Шишатоваци. Зборник радова научног скупа*, ур. Динко Давидов (Београд, 1989), 341-366; Наташа Половина, „Свети Стефан Штиљановић као Јосиф Прекрасни. Прилог изучавању једне библијске паралеле“, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 61/2 (2013), 347-362.

³⁴ Zoltán Erdős, „Emlekezeti retegek es hatalmi igenyek a Štiljanović-hagyományban“, *Örökség, történelem, társadalom: Rendí társadalom – polgári társadalom* 32 (2020), 25-43.

³⁵ Dokument je objavljen u: *Vjesnik kr. Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskog zemaljskog arkiva VII* (1905), 182-183.

³⁶ Mjesto Miholjanec ležalo je uz rijeku Zdelju (*Zdelia*), ranije tijekom srednjeg vijeka pripadalo je Zagrebačkoj biskupiji i bilo je sjedište župe sv. Mihaela. Usp. Franjo Brdarić, „Arhidakonat komarnički (1334.-1934.)“, *Podravski zbornik* 19/20 (1993/94), 98; Engel, *Magyarország a középkor végén*.

³⁷ Usp. Krešimir Karlo, „Dva broda, četiri reda i biskupov nećak: crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Donjoj Glogovnici“, *Portal: godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda* 11 (2020), 133; Engel, *Magyarország a középkor végén*.

³⁸ *Vjesnik kr. Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskog zemaljskog arkiva VII* (1905), 182-183; Костић, „Стеван Штиљановић“, 8-9. Knez Petar Mrsinjski potjecao je od hrvatske plemićke obitelji

navodi kao *agilis*, što označava neplemića, ali slobodnog čovjeka.³⁹ U sred-njovjekovnoj Ugarskoj status plemića usko je povezan s vlasništvom nad plemićkim posjedom.⁴⁰ U ovom se slučaju zapravo radi o darovnici kralja Ferdinanda Habsburškog kojom se dodjeljivanjem plemićkih posjeda istovremeno Stefan proglašava plemićem Ugarskog Kraljevstva. Treba napomenuti da je izvorni oblik Stefanovog prezimena u dokumentu iz 1530., kao i u svim vrelima iz njegovog vremena, zapravo glasio *Skhylanowyth*, odnosno *Skylljanowych*, što bi se čitalo kao Škiljanović, dok je mnogo poznatija varijanta Stefanovog prezimena koja glasi *Štiljanović* oblikovana kasnije, nakon Stefanove smrti, nastajanjem njegovog kulta u krilu Srpske pravoslavne crkve.⁴¹ Godine 1530. Stefan se spominje kao kaštelan utvrde Újvár kod Požege u vlasništvu ugarskog velikaša Ladislava Móróa od Csule te kao Móréov osobni zamjenik.⁴²

Obitelj Ladislava Móróa od Csule, koji je stekao velika imanja izumrlih kneževa Iločkih, najvjerojatnije je vlaškog podrijetla, a potječe iz mjesta Csula (danas Ciula Mare u okrugu Hunedoara u Rumunjskoj) u županiji Hunyad. Iz spomenute županije podrijetlo vuče i obitelj kralja Matije Korvina, koji je i sam vjerojatno vlaškog podrijetla.⁴³ Obitelj Móró potječe od Dionizija i njegovog sina Vlada koji je umro 1480. godine.⁴⁴ Poput svog sunarodnjaka i zemljaka Matije Korvina, i obitelj Móró potječe iz istog društvenog sloja, srednjeg i nižeg plemstva. Riječ *móró* po kojoj je nazvana jedna grana obitelji od Csule ima više značenja. Mogla bi se prevesti kao pastir, mladić vlaškog podrijetla prihvaćen kao sluga, neženja ili Rom.⁴⁵ Generacija Vladovih sinova počinje uspon na društvenoj ljestvici Ugarskog Kraljevstva. Čak trojica među njima obavljala su istaknute dužnosti na južnoj granici Ugarske, unutar protuosmanskog obrambenog sustava. Ladislav zvani "Ficsor" bio je od 1486. do

krbavskih knezova (*comes Chorbaviae*), doseljenika iz Kraljevine Hrvatske u Slavoniju. Petar Mrsinjski bio je i upravitelj glogovničke prepoziture kojom su ranije upravljali regularni kanonici Svetog Groba te kanonici Zagrebačkog kaptola. Usp. Krešimir Karlo, „Dva broda“, 137.

³⁹ *Vjesnik kr. Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskog zemaljskog arkiva* VII (1905), 182; Костић, „Стеван Штиљановић“, 9.

⁴⁰ Martyn Rady, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary* (London, 2000), 58-61.

⁴¹ Korijen prezimena Škiljanović vjerojatno je glagol škiljiti, što znači gledati stisnutih ili gotovo zatvorenih očiju [~ na suncu] ili gledati tako da se pravci gledanja iz jednoga i drugoga oka sijeku [~ na jedno oko]. Izvor: *Školski rječnik hrvatskoga jezika*, pristup ostvaren 8. 6. 2021. <https://rjecnik.hr/search/?strict=yes&q=%C5%A1kiljiti>.

⁴² Ferdo Šišić, *Acta comitialia regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae / Hrvatski saborski spisi, 1, Od godine 1526. do godine 1536* (Zagreb, 1912), 252; Laszowski, *Monumenta Habsburgica I*, 394-395; Костић, „Стеван Штиљановић“, 13-14.

⁴³ Csiffáry, „Csulai Móró László emlékezete“, 527.

⁴⁴ Csiffáry, „Csulai Móró László“, 528-529; Engel, „Középkori magyar genealógia“, s. v. „Móró (csulai)“.

⁴⁵ Usp. Csiffáry, „Csulai Móró László“, 527.

1491. godine jajački ban, a od 1491. do 1492. godine severinski ban. Nikola s nadimkom "Kende" bio je kapetan Šapca⁴⁶ od 1494. do 1509. godine, dok je Juraj, koji je zapravo imao nadimak "Móré", bio od 1492. do 1494. severinski, a od 1494. do 1507. godine beogradski kapetan ili ban.⁴⁷ Vlad je vjerojatno imao još djece: sinove Ivana s nadimkom "Váncsa", Matiju, drugog Ivana i Mihaela te kćerku Margaretu.⁴⁸ Plemička obitelj Móré od Csule povezala se ženidbenim vezama s obitelji istaknutog vojnog zapovjednika na ugarsko-osmanskoj granici Petra Dóczyja. Jedna kćer Petra Dóczyja, Judita, bila je udana za Nikolu "Kende" od Csule, a druga, Katarina, udala se za Juraja Móróa.⁴⁹

Vlad je imao i jednog sina koji je ostvario istaknutu crkvenu karijeru. Bio je to Filip Móré, koji je rođen 1470., a oko 1500. godine studirao je u Bologni u Italiji, u kolijevci humanizma, gdje je stekao humanističku naobrazbu. Prema Csiffáryju, od 1508. bio je ugarski poslanik u Veneciji. Kao ugarski poslanik, nakon 1508. godine gotovo je uvijek bio u Veneciji, pokušavajući osigurati Ugarskoj novčanu pomoć Mletačke Republike. Filip Móré, kojeg su u humanističkim krugovima nazivali *Phlippus Cylanus* ili *Cylanus de Mora*, održavao je bliske odnose s istaknutim talijanskim humanistima poput Bervalda i Aldusa Manutiusa, Rafaela Regiusa i Jakoba Pisoa. Filipovom zaslugom je spašeno epigrafsko djelo Jánosa Megyericseija (Međuriječki), istaknutog humanista podrijetlom iz Križevačke županije, jer ga je Filip odnio u Veneciju. Ostrogonski nadbiskup Juraj Szatmári bio je pokrovitelj Filipove crkvene karijere. Godine 1522. Filip se spominje kao veliki prepošt kaptola Egerske biskupije i upravitelj Pečuške biskupije, a od 1524. bio je pečuški biskup sve do pogibije u Mohačkoj bitci 1526. godine.⁵⁰

Ladislav Móré od Csule, čiji je kaštelan bio Stefan Štiljanović, vjerojatno je bio Vladov unuk, tj. sin Vladova sina, beogradskog bana Juraja Móróa, i Katarine Dóczy (Vidi: Slika 1),⁵¹ iako u literaturi nalazimo i mišljenje da je i on bio Vladov sin. Takvo mišljenje zastupa i Gergely Csiffáry (Vidi: Slika 2).⁵² No, Csiffáry je previdio da su u plemićkoj obitelji Móré najvjerojatnije postojale najmanje dvije osobe s imenom Ladislav, odnosno najvjerojatnije je

⁴⁶ Kapetani istaknutih pograničnih gradova poput Beograda ili Šapca bili su nazivani i banovima.

⁴⁷ Engel, „Középkori magyar genealógia”, s. v. „Móré (csulai)”; Norbert C. Tóth, Richárd Horváth, Tibor Neumann, Tamás Pálosfalvi, *Magyarország világi archontológiája 1458–1526 I. Főpapok és bárók* (Budapest, 2017), 140, 145, 148, 151.

⁴⁸ Engel, „Középkori magyar genealógia”, s. v. „Móré (csulai)”.

⁴⁹ Engel, „Középkori magyar genealógia”, s. v. „Móré (csulai)”.

⁵⁰ Usp. Csiffáry, „Csulai Móré László”, 530-531; Tóth, Horváth, Neumann, Pálosfalvi, *Magyarország világi archontológiája 1458–1526 I.*, 46.

⁵¹ Engel, „Középkori magyar genealógia”, s. v. „Móré (csulai)”.

⁵² Csiffáry, „Csulai Móré László”, 529.

poistovjetio osobu Ladislava “Ficsora” starijeg, koji je za vrijeme Matije Korvina bio jajački ban (od 1486. do 1491.), i mlađeg Ladislava Móróa od Csule, kojemu je Ladislav “Ficsor” najvjerojatnije bio stric.⁵³

Utjecajni članovi obitelji Móróa poput ranije spomenutog biskupa Filipa ili beogradskog bana Juraja Móróa sigurno su pomogli usponu mlađeg Ladislava Móróa na društvenoj ljestvici i ostvarivanju karijere na dvoru kralja Ludovika II. Jagelovića. Ladislav je u razdoblju od 1520. do 1526. obnašao barunsku čast meštra kraljevskih stolnika (*magister dapiferorum regalium*).⁵⁴ Kralj Ludovik II. i kraljica Marija bili su Ladislavu izrazito skloni i on postaje utjecajna osoba na dvoru. Posredstvom ugarske kraljice Marije iz dinastije Habsburg, Ladislav More je 1525. godine sklopio brak s Magdalenom Bakos, udovicom Lovre, posljednjeg člana obitelji knezova Iločkih. Ladislav je, zatim, postao vlasnik velikog dijela posjeda izumrlih knezova Iločkih.⁵⁵

Tada su se interesi Ladislava Móróa našli direktno suprotstavljeni interesima velikaške obitelji Zapoljskih, odnosno Ivana, tada erdeljskog vojvode, i njegovog brata Juraja, koji su pretendirali na baštinu Iločkih na osnovi ugovora o međusobnom nasljeđivanju koji je njihov otac Stjepan Zapoljski potpisao s Lovrom Iločkim 30 godina ranije. Radi posjeda Iločkih 1525. godine pokrenut je sudski spor, a spomenutim pitanjem bavio se i sabor sazvan u Hatvanu 24. lipnja 1525. Spor oko posjeda Iločkih završio se 1526. godine u korist Ladislava Móróa.⁵⁶

Čini se da je sukob sa Zapoljskima oko baštine Iločkih najvjerojatnije bio sudbonosan događaj za buduću političku orijentaciju Ladislava Móróa i njegovo daljnje djelovanje u kontekstu ratova oko ugarskog prijestolja između Ferdinanda Habsburškog i Ivana Zapoljskog. Móróovo stjecanje posjeda Iločkih ostavilo je toliki dojam na suvremenike da je, osim što su se tim pitanjem bavili ugarski sabori i velikaška elita na najvišem nivou, ono postalo i predmetom stvaranja legendi. Tako je Juraj Srijemac u svom djelu ovom slučaju posvetio čitavo jedno poglavlje. Srijemac govori da je Ladislav Móró krivotvorenjem dokumenta prijevarom stekao posjede Iločkih. Ali za Srijemca Ladislav Móró nije samo krivotvoritelj, on je i razbojnik i ubojica, koji nije ubio samo svoju ženu, već i svoju rođenu sestru u njenom djevičanstvu.⁵⁷ Budući da je Srijemac bio pristaša Ivana Zapoljskog, njegovo djelo vjerojatno odražava tadašnji stav Zapoljevaca prema Ladislavu Móróu i spomenute le-

⁵³ Csiffáry, „Csulai Móró László“, 529-532; Engel, „Középkori magyar genealógia“, s. v. „Móró (csulai)“.

⁵⁴ Tóth, Horváth, Neumann, Pálosfalvi, *Magyarország világi archontológiája 1458–1526 I.*, 117.

⁵⁵ Csiffáry, „Csulai Móró László“, 533.

⁵⁶ Csiffáry, „Csulai Móró László“, 533-534.

⁵⁷ Ђураћ Сремац, *Посланица о пропасту угарског краљевства* (Београд, 1987), 48-49.

gende uklapaju se se u opću negativnu sliku koja se o Móréu počinje stvarati i dalje se razvijati u narednom razdoblju.

Ladislav Móré sudjelovao je u Mohačkoj bitci i uspio je preživjeti. Iako je Móré bio prisutan na krunidbi Ivana Zapoljskog, vrlo je brzo prešao na stranu protukralja Ferdinanda Habsburškog. Za njegovo pristupanje Ferdinandu nije teško pronaći najvjerojatniji razlog s obzirom na prijašnji razvoj događaja oko baštine Lovre Iločkog. Već se 1527. godine na Ferdinandovoj strani zajedno s velikašima Franjom Batthyányjem, Jurajem Báthorijem i drugima borio južno od Drave protiv pristalica kralja Ivana Zapoljskog u Slavoniji, kada je Krsto Frankopan smrtno ranjen u opsadi Varaždina.⁵⁸

Jedno od Móréovih glavnih sjedišta postao je posjed Várpalota u Transdanubiji, odnosno utvrda Palota na spomenutom posjedu. Iz Várpalote Móré je plijenio područje Stolnog Biograda (Székesfehérvár), a prema Istvánffyju, osim područja oko Székesfehérvára, Móré je plijenio i područja oko Pečuha i Veszpréma i ona u Iliriku. Pljačkao je i zarobljavao čak i plemiće tražeći otkupninu, a spominju se i silovanja, prepadi na putevima itd. Pokazalo se da Móré djeluje prilično samostalno u odnosu na oba protukralja, koji baš nisu prihvaćali njegove metode djelovanja i počeli su na njega gledati kao na smetnju. Oba su kralja osudila njegove pljačke i zbog toga je bio isključen iz pregovora o prekidu vatre 1531. u Višegradu.⁵⁹ Móré je potekao iz obitelji s juga kraljevstva čiji su članovi bili istaknuti vojni zapovjednici na granici s Osmanlijama. Ratujući s njima usvojili su njihov način ratovanja – pljačkaške upade, razaranja, odvođenje stanovništva u roblje itd., poput znamenitih pohoda kapetana Donjih krajeva Ugarske Pavla Kinizsija, despota Vuka Brankovića ili jajačkog bana Petra Dóczyja. U građanskom ratu Ivana Zapoljskog i Ferdinanda pogranični velikaši na jugu, pristaše jednog kralja protiv pristaša drugog, često su ratovali na način kako su ratovali s Osmanlijama. Zanimljivo je da je upravo za ratovanje na “turski način” u sukobima pristaša Zapoljskog i Ferdinanda u to vrijeme bio optužen i Móréov susjed na njegovim južnim posjedima, srpski despot Stjepan Berislavić.⁶⁰ Možda je negativan stav obaju protukraljeva i drugih suvremenika bio prouzrokovan time što je Móré prilikom sukoba s protivnicima upotrebljavao metode koje su korištene na južnoj granici Ugarske u sukobima s Osmanlijama, ali nisu još u to vrijeme bile uobičajene u regijama kao što je sjeverozapadna Ugarska.

Godine 1533. Ivan Zapoljski uputio je svog pouzdanika Jeronima Laskog da povede vojsku i zauzme Palotu. Čini se da se za ovaj pohod protiv

⁵⁸ Usp. Csiffáry, „Csulai Móré László“, 538.

⁵⁹ Nicolai Istuanffi, *Regni Hungariae historiae post obitu glor. Mathiae Corvini Regis* (Viennae – Pragae – Tergesti, 1758), 118 b; Csiffáry, „Csulai Móré László“, 538-539.

⁶⁰ Karbić, *Plemićki rod Borića bana*, 66.

Móróa uspjela skupiti prilično široka koalicija. Snage Ivana Zapoljskog potpomognute su osmanskim pomoćnim trupama predvođenim Hasan (*Casson*) begom. Ferdinand Habsburški poslao je 400 rudara koji su se pridružili vojskama koje su opsjedale Palotu radi potkopavanja i miniranja njenih zidina. Branitelji Palote uspjeli su odolijevati napadima gotovo dva tjedna. Prema Istvánffyju, Móré je uspio pobjeći iz utvrde pred padom na prilično neobičan način. Isplatio je branitelje utvrde i čak im dao brojne darove u zlatu te rekao svojim vojnicima da ide po pomoć, ostavivši dvoje djece kao taoce u utvrdi. Zatim se užetom spustio sa zidina utvrde i pobjegao kroz šumu. Móréova djeca su kao zarobljenici odvedeni Ivanu Zapoljskom.⁶¹

Istvánffy navodi da je Ladislav Móré nakon bijega iz Palote pronašao utočište u utvrdi Orahovica u Iliriku (*ad arcem Rahociam in Illyricum*).⁶²

Godine 1537. Móré je sa svojih 500 husara sudjelovao u neuspješnom Katzianerovom pohodu na područje koje su Osmanlije zauzeli u današnjoj Slavoniji. Vidjevši bezuspješnost akcije, glavni zapovjednik pohoda Ivan Katzianer je pobjegao, a isto su učinili i Ladislav Móré te drugi zapovjednici jedinica, uključujući Ludovika Pekryja, Šimuna Erdódyja, Adalberta Schlicka i Ivana Ungnada. Osmanlije su ostatak vojske uništili kod Gorjana 9. listopada 1537. godine. Móré se sklonio u svoju utvrdi Sveta Elizabeta u Slavoniji.⁶³

Ladislav Móré je 1542. godine boravio u utvrdi Nana (danas Kiszána) u županiji Heves u sjevernom dijelu Kraljevstva, koju mu je ustupio njegov rođak Stjepan Losonczy. Razlog njegovog prelaska na sjever vjerojatno je bio taj što su tada veliki dijelovi njegovih posjeda na jugu prelazili pod vlast Osmanlija. Međutim, Móré je i ovdje nastavio djelovati kao i kada je boravio u Paloti. Vršio je prepade i pljačkao Osmanlije koji su tada boravili u Ugarskoj. Prilikom jedne takve akcije opljačkao je karavanu budimskog paše Bali-bega koja je poslana u Beograd. To je izazvalo Bali-begovu reakciju. Budimski paša se povezao s Hasan (*Casson*) pašom, koji se već borio protiv Móróa 1533. godine za vrijeme opsade Palote. Dvojica turskih vođa ujedinili su se i okupili značajne vojne snage koje su 1543. godine napale Móróa u utvrdi Nana, gdje je boravio s dva svoja sina.⁶⁴ Prema Istvánffyju, Móré je isprva odolijevao napadima, ali vidjevši da će njegovi protivnici uskoro zauzeti utvrdi odlučio je pobjeći, pribjegavši triku. Osmanlijama koji su ga opsjedali rasipao je zlato, misleći da će to privući njihovu pažnju i omogućiti njemu i sinovima da lakše uteknu. Bijeg nije uspio, a Móré i njegovi sinovi su zarobljeni i odvedeni u Istanbul, gdje su zatvoreni u znamenitoj tvrđavi Yedikule (Sedam kula) koja

⁶¹ Istuanffi, *Regni Hungariae historiae*, 118b-119a; Csiffáry, „Csulai Móré László“, 539-540.

⁶² Istuanffi, *Regni Hungariae historiae*, 118b; Csiffáry, „Csulai Móré László“, 540.

⁶³ Csiffáry, „Csulai Móré László“, 541.

⁶⁴ Istuanffi, *Regni Hungariae historiae*, 159a-159b; Csiffáry, „Csulai Móré László“, 541-542.

je služila kao tamnica. Da bi izbavio svoje sinove i sebe iz tamnice, Ladislav je zajedno s njima prešao na islam.⁶⁵

Prešavši na islamsku vjeru, Móré je uživao samo relativnu slobodu, ali nikada nije pušten i nije mogao napustiti Carigrad. Ladislav Móré umro je najvjerojatnije 1554. godine.⁶⁶ U povijesnom leksikonu autora Ferenc Budaija (1760. – 1802.), pastora Reformirane crkve u Sovátu, navodi se da je jedan od Ladislavovih sinova kasnije čak ostvario karijeru u turskoj morarici i postao viši časnik, odnosno kapudan-paša, dok drugi izvori govore da su Ladislavova djeca kasnije puštena i živjela u Ugarskoj. Godine 1547. na 1548. u sporu oko vlasništva nad nekim Móréovim posjedima spominju se Ladislavova kći Katarina i njezin brat Petar, a 1567. godine navodi se spor oko imovine Ivana, tada pokojnog sina Ladislava Móréa.⁶⁷ U narativnim izvorima, kako onima sklonim Zapoljskima kao što je Srijemčevo djelo, ali i onima prohabsburškima poput Istvánffyjevog, kao i starijim i novijim povijesnim djelima koja se bave tim razdobljem, sačuvana je prilično negativna slika Ladislava Móréa kao pljačkaša pohlepnog za novcem, ubojice itd., iako je sve vrijeme svog djelovanja u Ugarskoj ostao vjeran Ferdinandu Habsburškom kao svom vladaru, odnosno nikada nije mijenjao stranu u sukobu, za razliku od većine svojih suvremenika velikaša. Csiffáry navodi da se Móré po svojim postupcima uopće ne razlikuje od svojih suvremenika poput Pavla Bakića, Valentina Töröka i Petra Perényija te prvenstveni razlog za stvaranje takve percepcije Móréa kod ugarskih suvremenika vidi u činjenici da je Móré na posljetku prešao na islamsku vjeru, što se tada smatralo najvećom izdajom vjere i ugarske domovine na braniku kršćanstva.⁶⁸

Uloga Stefana Štiljanovića na ugarsko-osmanskoj granici

Dok je Móré boravio u Várpaloti, s njegovih južnih posjeda 1530. godine javlja se Stefan Štiljanović (*Stephanus Skhylanowyth*) kao kaštelan Móréove utvrde Újvár (*Wywar*) ili Novi grad kod Požege.⁶⁹ Ostaci spomenute utvrde danas su poznati pod nazivom Vrhovački grad i nalaze se kod današnjih Gradskih Vrhovaca južno od Požege (Vidi: Slika 7, 8 i 9).⁷⁰ Vidljivo je da je 1530. godine Stefan imao istaknutu ulogu u protuosmanskom obrambenom sustavu kralja Ferdinanda Habsburškog. Móréovi posjedi nakon osmanskog zauzimanja Srijema i dijelova istočne Slavonije predstavljali su važna upo-

⁶⁵ Istvánffy, *Regni Hungariae historiae*, 159b-160a; Csiffáry, „Csulai Móré László“, 542-543.

⁶⁶ Csiffáry, „Csulai Móré László“, 543-544.

⁶⁷ Usp. Csiffáry, „Csulai Móré László“, 546.

⁶⁸ Usp. Csiffáry, „Csulai Móré László“, 547-548.

⁶⁹ Šišić, *Acta comitalia* 1, 252.

⁷⁰ Engel, *Magyarország a középkor végén*, s. v. „Újvár“.

rišta Ferdinanda Habsburškog kao isturene točke protuosmanske obrane, okružene također i stalno napadane od neprijateljski nastrojenih pristaša Ivana Zapoljskog koji su pustošili Móréove posjede. Stefan Štiljanović razvio je obavještajnu mrežu u vojnim strukturama Osmanskog Carstva u svrhu prikupljanja podataka o namjerama i kretanju osmanske vojske za stranu Ferdinanda Habsburškog. Stefan Štiljanović, kaštelan Újvára, zajedno s Matijom Hentzom *de Azupathak*, kaštelanom utvrde Vöröskő (*Wereskeu*),⁷¹ u pismu od 24. lipnja 1530., sastavljenom na slavenskom jeziku, javlja generalnom kapetanu snaga Ferdinanda Habsburškog Ludoviku Pekryju da je od svoga uhode na osmanskoj strani saznao da je vrhbosanski paša Husrevbeg (*Vtrimbegi*) podigao veliku silu vojske, kako konjanika tako i pješaka, kojom će napasti Pekryja i drugu gospodu (plemstvo) vjernu kraljevom veličanstvu (Ferdinandu) te da je spomenutu vojsku već pokrenuo. Nadalje, moli Pekryja da vjeruje u istinitost vijesti koju mu prenosi te da bude na oprezu. Javlja i da Mehmed-beg nije započeo pohod prema Budimu, nego okuplja sandžakbegove i da se u Beogradu okupilo njih dvanaestorica, te da želi opustošiti kraljevstvo i da, stoga, budu oprezni kako ne bi bili prevareni.⁷²

Spomenuto Štiljanovićevo pismo imalo je velikog odjeka. Proslijeđeno je slavonskim staležima, odnosno plemstvu vjernom Ferdinandu koje se okupilo 29. lipnja 1530. na sabor u Varaždinu. Tu je odlučeno da se o sadržaju pisma obavijeste kraljevski savjetnici u Grazu te da ih se ujedno obavijesti kako su radi spomenute obavijesti o pohodu Turaka podigli opći ustanak (insurekciju), odnosno kako je odlučeno da se svi zajedno sa svojim kmetovima pod oružjem skupe na Zagrebačkom polju. Kraljevskim savjetnicima u Graz upućena je također i molba za pomoć protiv Turaka, a odlučeno je i da se Štiljanovićevo pismo prevede sa slavenskog jezika te pošalje i Ivanu Katzianeru.⁷³

⁷¹ Mita Kostić piše da je Matija Hentz bio kaštelan utvrde Bijela Stijena. Međutim, Bijela Stijena se na mađarski jezik prevodi kao Fejérkő, dok bi *Wereskeu* ili Vöröskő značilo Crvena Stijena. Nije poznato da se utvrda s istim imenom u srednjem vijeku nalazila južno od Drave ili negdje u južnoj Ugarskoj blizu granice s Osmanlijama. Utvrda poznata pod imenom Vöröskő nalazila se u Požunskoj županiji (danas Červený Kameň, Slovačka) i od 1525. godine pripadala je istaknutom Ferdinandovom pristalici, velikašu Aleksiju (Elek) Thurzóu. Spominje se da je navedenu utvrdu 1523. godine Thurzóu darovala kraljica Marija Habsburška, da bi je Thurzó potom prodao svojim rođacima iz njemačke bogataške obitelji Fugger. Informacija o Matiji Hentzu, kaštelanu spomenute utvrde prisutnom na području južno od Drave, svjedoči o važnosti utvrde Vöröskő kao habsburškog uporišta, kao i o važnosti njevog kaštelana za Ferdinandovu stranu u sukobima s Osmanlijama i sukobima oko ugarskog prijestolja. Usp. „Thurzó Elek (Bethlenfalvi)“, *Arcanum, Kézikönyvtár Magyar írók élete és munkái – Szinnyei József*, pristup ostvaren 8. 8. 2022. https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/t-AF349/thurzo-elek-bethlenfalvi-B0_7F6/; Engel, *Magyarország a középkor végén*, s. v. „Vöröskő”; Andrić, „Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku“, 92.

⁷² Šišić, *Acta comitialia* 1, 252; Костић, „Стеван Штиљановић“, 13.

⁷³ Šišić, *Acta comitialia* 1, 254-255; Usp. Костић, „Стеван Штиљановић“, 13.

Pokazalo se da je Štiljanovićev izvještaj bio točan. Ludovik Pekry je 2. srpnja 1530. obavijestio Katzianera o približavanju bosanskog paše s vojskom te ga moli da dođe na sabor u Zagreb i da u Brežice (na granici Njemačkog Carstva i Ugarske) postavi dio vojske koja će biti na raspolaganju ukoliko zatreba.⁷⁴

Negdje u to vrijeme došlo je do napada Zapoljinih pristaša udruženih s Osmanlijama upravo na posjede Ladislava Móróa. Iz pisma od 22. srpnja 1530. koje su zagrebački biskup Šimun Erdődy, tadašnji hrvatsko-dalmatinski i slavonski ban, i njegov rođak Petar Erdődy *de Monyerokerek* uputili Ivanu Katzianeru, kapetanu Kranjske, saznaje se da su Zapoljevci i Osmanlije opustošili Móróeve posjede između utvrda Orahovice i *Szent – Niklos* (Szentmiklós, vjerojatno današnji Mikleuš), dvije milje udaljen od biskupova posjeda *Zalothnok*. Móróevi posjedi navodno su opustošeni iz osvete jer su početkom lipnja 1530. njegove čete zajedno s Pekryjevima napale posjede Zapoljinog palatina Ivana Bánffyja.⁷⁵

Dana 25. kolovoza 1530. Stefan Štiljanović (*Stepan Skyllyanowych*) iz Orahovice odgovara Ludoviku Pekryju na njegovo pismo Ladislavu Móróeu u kojem ga upućuje da bude spreman s vojskom jer drži sve važnije gradove u Slavoniji i može podići znatan broj vojnika. Stefan je na kraju pisma potpisan kao osobni zamjenik Ladislava Móróa (*magnifici domini Ladislai More in persona locumtenens*). Štiljanović piše da je uvijek spreman postupiti prema naređenju i da je uvijek i bezuvjetno na raspolaganju Ferdinandovim zapovjednicima s vojskom, kako s pješacima, tako i s konjanicima kad bude potrebe za tim i kad god bude pozvan. U ovom opširnom pismu željelo se, također, pokazati razmjere šteta koje su pristaše Zapoljskog počinili tijekom pustošenja Móróevih posjeda, potom prokazati glavne aktere Zapoljevaca koji su se nalazili u susjedstvu Móróevih južnih posjeda i na koncu osobito naglasiti navodnu brutalnost dijela Zapoljevaca koji su napali Móróeve posjede. Iz pisma se vidi da je Štiljanović vjerojatno upravljao južnim posjedima i vojnim postrojbama Ladislava Móróa dok je ovaj boravio u Várpaloti u zapadnoj Ugarskoj. Pismo je, također, važno jer se u njemu vidi koje su utvrde na Móróevim posjedima južno od Drave tada bile pod Štiljanovićevom, odnosno Móróevom kontrolom. Pristaše Ivana Zapoljskog o kojima Stefan govori bili su Ivan Taši, despot (Stjepan Berislavić) te Petar Markus. Prema Stefanovom pismu, oni su potpuno opustošili sva dobra (posjede) gospodina Ladislava Móróa i pretvorili ih u prah. Navodi također da su mnogo štete Móróeu učinili i Urban Batthyány te

⁷⁴ Laszowski, *Monumenta Habsburgica I*, 359; Usp. Костић, „Стеван Штиљановић“, 13.

⁷⁵ Balthasar Adamus Kerceselich, *De regnis Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae notitiae praeliminares... / studio, labore, ac impensis nobilis honorabilisque viri Balthasaris Adami Kerceselich de Corbavia (Zagrabiae, 1768)*, 355-356; Franz Bernhard Von Bucholtz, *Geschichte der regierung Ferdinand des Ersten aus gedruckten und ungedruckten quellen*, 4 (Wien, 1833), 71; Laszowski, *Monumenta Habsburgica I*, 369-370. Usp. Костић, „Стеван Штиљановић“, 14.

Ivan Bánffy. Za spomenute Zapoljevce Stefan kaže da su gori od pravih Turaka i završava, kako to navodi dr. Mita Kostić, pomalo rezignirano, što se vidi u riječima kojima Stefan izražava vlastito razmišljanje o trenutnoj situaciji i svom položaju u protivničkom okruženju: *Što možemo? Plivamo usred položaja neprijatelja kao jabuka posred vode.*⁷⁶ U nastavku Stefan, usprkos ovoj situaciji, opet izražava svoju spremnost za akciju kada za to bude pozvan.⁷⁷ U dodatku istog pisma Stefan Štiljanović nabraja utvrde u rukama njegovog gospodara Ladislava Móróa i ističe kako je naredio da vojnici, odnosno pješaci i konjanici u tim utvrdama budu spremni te potvrđuje Pekryju svoju spremnost da mu služi s nekima od najopremljenijih vojnika ukoliko se odluči braniti.⁷⁸

Utvrdre iz Štiljanovićevog pisma za koje navodi da ih je u tom trenutku posjedovao Ladislav Móre (Vidi: Slika 3), osim Orahovice bile su: *Posega* (Požega), *Vywar* (Novi Grad ili Újvár kod današnjih Gradskih Vrhovaca),⁷⁹ *Kont-hocz* (Kontovci, u okolici Grubišnog Polja i Končanice, najvjerojatnije kod današnjeg Ivanova Sela),⁸⁰ *Rache* (utvrda Rača kod Nove Rače),⁸¹ *Zenthesbeth* (utvrda Svete Elizabete ili Szentersébet),⁸² *Mothhus* (vjerojatno utvrda Motičina), *Nekche* (Našice), *Gradysstye* (vjerojatno utvrda Gradište kod današnjeg naselja Gradišta Bekteškog),⁸³ *Zwynar* (Svinjar, utvrda se nalazila vjerojatno kod današnjeg mjesta Svinjarec sjeverno od Čazme).⁸⁴

Mita Kostić navodi kako upada u oči Štiljanovićeva bezuvjetna spremnost da odmah izvrši naredbe upućene od Ferdinandove strane te da, za razliku od drugih vojnih zapovjednika na granici, za svoju službu ne traži novac ili bilo kakvu materijalnu nadoknadu. Poznata su ranija pisma u ko-

⁷⁶ Laszowski, *Monumenta Habsburgica I*, 394-395. Usp. Kostić, „Стеван Штиљановић“, 14.

⁷⁷ Laszowski, *Monumenta Habsburgica I*, 395.

⁷⁸ Laszowski, *Monumenta Habsburgica I*, 395; Usp. Kostić, „Стеван Штиљановић“, 15.

⁷⁹ Géza Pálffy, „Izvanredan izvor o zemljopisnim znanjima ugarsko-hrvatske političke elite 16. stoljeća: popis ugarskih i slavonskih gradova, utvrda i kaštela koji su između 1526. i 1556. dospjeli u turske ruke, sastavljen za staleže Njemačko-Rimskoga Carstva“, *Scrinia Slavonica* 14 (2014), 27.

⁸⁰ Pálffy, „Izvanredan izvor“, 31; Engel, *Magyarország a középkor végén*.

⁸¹ Pálffy, „Izvanredan izvor“, 31; Engel, *Magyarország a középkor végén*.

⁸² Mišljenja o lokaciji utvrde Svete Elizabete do sada nisu usuglašena. Krešimir Regan temeljem terenskog pregleda smatra da se spomenuta utvrda nalazila kod zaseoka Pepelare između sela Novačka, Ždala i Gola u hrvatskom Prekodravlju. Géza Pálffy smatra da se nalazila u okolici Gornjeg Miholjca, dok je Pál Engel lokaciju utvrde zabilježio kod današnjeg mjesta Jugovo Polje blizu Slatine. Usp. Krešimir Regan, „Srednjovjekovna utvrda Svete Elizabete (Pepelara) u Prekodravlju“, *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu XXXV* (2002), 1-2: 101-106; Pálffy, „Izvanredan izvor“, 31; Engel, *Magyarország a középkor végén*.

⁸³ Pálffy, „Izvanredan izvor“, 28; Engel, *Magyarország a középkor végén*.

⁸⁴ Laszowski, *Monumenta Habsburgica I*, 395; Pálffy, „Izvanredan izvor“, 32.

jima su se drugi vojni zapovjednici žalili na nedostatak novca za plaćanje vojske. Primjerice, sačuvana su pisma srpskog despota Stjepana Berislavića, koji se više puta žalio na nedostatak novca i molio za novčanu pomoć. Ranije su navedeni razlozi za Štiljanovićevu, odnosno Móréovu isključivu odanost i upućenost na Ferdinandovu stranu, stoga je razumljivo njihovo poduzimanje maksimalnih napora da ista strana prevlada, čak i bez traženja dodatne materijalne pomoći. Spomenuti slučaj dokazuje da je u tom trenutku u uvjetima slabosti centralne vlasti opterećene građanskim ratom pristaša dvaju protukraljeva te nedostatkom materijalnih sredstava, odnosno novca, obrana utvrda i posjeda na granici s Osmanlijama mogla funkcionirati samo ukoliko su utvrde bile u rukama velikaša koji su sami sa svojih posjeda i iz svojih prihoda mogli osigurati dovoljno materijalnih resursa potrebnih za obranu. Pokazalo se da je Ladislav Móra bio sposoban velikaš koji je uspio osigurati materijalna sredstva za obranu svojih posjeda, a njegovu sposobnost dodatno dokazuje to da je u obrani svojih južnih posjeda kao svog familijara uspio angažirati također sposobnog vojnog zapovjednika Stefana Štiljanovića, u kojega je, izgleda, imao bezgranično povjerenje. Situaciju velikog međusobnog povjerenja Ladislava Móra i Stefana Štiljanovića možda je najbolje pokazao ovaj dokument, gdje je Štiljanović naveden kao Móréov osobni zamjenik.⁸⁵

U rujnu godine 1533. Ferdinand je s Osmanlijama sklopio primirje, a borbe sa Zapoljercima u Slavoniji potrajale su do 1534., kada je zagrebački biskup Šimun Erdődy ponovno prešao na Ferdinandovu stranu i u Slavoniji je na neko vrijeme, odnosno do kraja 1534. i 1535. godine, bilo mirno.⁸⁶

Sačuvano je još jedno Štiljanovićevo pismo koje je uputio iz Orahovice. Radi se o pismu od 2. srpnja 1534. u kojem Stefan obavještava egerskog biskupa Tomu Szalaházyja o stanju na granici i kretanju Osmanlija. Stefan ovdje oslovljava Szalaházyja nadbiskupom umjesto biskupom. Obavještava ga da se prema Budimu kreće osmanska vojska od tisuću vojnika, od kojih su većina Rašani. Nadalje, obavještava da se s Osmanlijama vode borbe kod Klisa u Dalmaciji. Na kraju ovog pisma Stefan se potpisuje kao kaštelan Újvára (*Wijwar*).⁸⁷

Godine 1534. i 1535. kralj Ferdinand izdao je darovnice za posjede svojim pristalicama, primjerice kliškom kapetanu Petru Kružiću, Franji i Juraju Tahiju, Ivanu Horvatu Zeglačkom itd.⁸⁸ Među tim darovnicama je i ona od 21. lipnja 1535., namijenjena Stefanu Štiljanoviću (*egregio Stephano Skylianoyvith*) i njegovoj ženi Jeleni Bogdanović (*dominae Elenae Bogdanovith consorti suae*). Ovom darovnicom Ferdinand Stefanu i Jeleni te njihovom potomstvu pokla-

⁸⁵ Usp. Костић, „Стеван Штиљановић“, 15.

⁸⁶ Usp. Костић, „Стеван Штиљановић“, 16.

⁸⁷ Ивић, *Споменици Срба у Угарској*, 126.

⁸⁸ *Vjesnik kr. Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskog zemaljskog arkiva VII*, 237-249.

nja posjed Esztyén (*Ezthyen*). U darovnici se navodi da se spomenuti posjed nalazi u Srijemskoj županiji (*in comitatu Syrmienti existenti habitam*) i da je opustošen. Navodi se, također, i da je posjed nekada pripadao Lovri Iločkom, vojvodi Bosne (*Laurentii de Wylak ducis Bosnae*), koji je umro i nije ostavio potomke.⁸⁹ Budući da je postojalo jedno istoimeno mjesto koje se nalazilo jugozapadno od Mohača u Baranjskoj županiji,⁹⁰ neki autori su smatrali kako je moguće da se radi o mjestu iz Štiljanovićeve darovnice.⁹¹ Međutim, u darovnici se izričito navodi da se Esztyén nalazio u Srijemskoj županiji. U dokumentu iz 1459. godine koji je izdao kaptol u Banoštoru (Kő) mjesto *Ezthyen* spominje se kao predij u Srijemskoj županiji zajedno s mjestima *Azky* (*Ászky*, vjerojatno današnje mjesto Jazak u Srijemu) i *Besenew* (*Besenyó*, danas Bešenovo).⁹² Vjerojatnija je mogućnost da se u slučaju darovnice Štiljanoviću radi o Esztyénu u Srijemu, naselju koje se negdje u recentnoj literaturi zapravo smješta u današnje mjesto Stejanovci na južnim obroncima Fruške gore.⁹³ Budući da je Srijem u vrijeme izdavanja spomenutog dokumenta pod kontrolom Osmanlija, postavlja se pitanje je li bilo uopće moguće i u kojoj se mjeri ova darovnica u stvarnosti mogla provesti u djelo. Zanimljivo je da se u osmanskome popisu iz 1546. godine, samo jedanaest godina nakon darovnice Štiljanoviću, u sva tri susjedna ranije spomenuta mjesta (Jazak, Bešenovo i Stejanovci) nalaze srpski manastiri.⁹⁴ U Stejanovcima (*Isteyanofci*) tada se nalazio manastir posvećen sv. Đorđu (*Manastir-i isveti D'ord'e*).⁹⁵ Poznato je da je Stefan Štiljanović imao dobre veze na teritoriju pod osmanskome kontrolom. Sukladno navedenom, treba uzeti u obzir mogućnost i Stefanovih (ktitorskih ili drugih) veza s manastirom sv. Đorđa u Stejanovcima na osmanskome teritoriju, koji je možda u vrijeme izdavanja darovnice posjeda već postojao, ili se tek uspostavljao, ili je planirana gradnja manastira na tom mjestu. Tako bi ova vladarska darovnica za posjed Esztyén Stefanu Štiljanoviću i njegovoj ženi Jeleni, budući da tada Ferdinand

⁸⁹ *Vjesnik kr. Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskog zemaljskog arkiva* VII, 249; Костић, „Стеван Штиљановић“, 16.

⁹⁰ Csánki, „Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában“, s. v. „Esztyén“.

⁹¹ Zoltán Erdős, „Emlekezeti retegek es hatalmi igények a Štiljanović-hagyományban“, *Órókség, történelem, társadalom – Rendi társadalom – polgári társadalom* 32 (2020), 26.

⁹² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, arhivska zbirka Diplomatikai levéltár 93298, pristup ostvaren 31. 5. 2021. <https://archives.hungaricana.hu/en/charters/176267/?list=eyJxdWVyeSI6ICJTWk89KDkzMjk4KSJ9>

⁹³ *Magyar helységnevek a Szerémségben - Adalékok a letűnt szerémségi magyar néptalajhoz*, ur. Hetzmann Róbert (Budapest, 2019), 16; pristup ostvaren 31. 5. 2021. <https://patriotak.hu/wp-content/uploads/Szeremseg-ONline.pdf>

⁹⁴ McGowan, *Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri*, 94; Александр Крстић, „Време турске власти у Срему“, у: Миодраг Матицки (ур.), *Срем кроз векове: слојеви култура Фрушке горе и Срема* (Београд – Беоцин, 2007), 96-98.

⁹⁵ McGowan, *Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri*, 94.

Habsburški vjerojatno nije stvarno imao vlasti u Srijemu, možda zapravo imala više simboličko značenje u smislu potvrde nekog oblika veze sa svetim mjestom ili perspektive uspostavljanja stvarnog vlasništva nad posjedom jednom u budućnosti kada na tom području više ne bude osmanske vlasti. Spomenuta darovnica otkriva još jednu važnu činjenicu, a to je daljnji napredak Stefana Štiljanovića na društvenoj ljestvici Ugarskog Kraljevstva. Stefan Štiljanović u darovnici nosi titulu *egregius*, koja je u Ugarskoj obično označavala pripadnike srednjih slojeva plemstva.⁹⁶ To znači da je Stefan Štiljanović do 1535. napredovao i najvjerojatnije postao pripadnikom srednjeg odnosno županijskog sloja plemstva.

Godine 1536. i početkom 1537. Osmanlije su zauzeli Požegu, Đakovo i slavonsku Posavinu, odnosno, čitav južni i središnji dio današnje Slavonije, dok je u kršćanskim rukama još ostao sjever, odnosno podravski dio zapadno od Valpova i Našica te kraj sjeverno od Papuka.⁹⁷ Između ostalih pograničnih vojnih zapovjednika, o osmanskom zauzimanju utvrda u spomenutim krajevima šalje izvještaj i Ladislav Móré. Osmanlije su zauzeli Podgorač pa su se Móréove Našice našle na samoj granici s Osmanlijama. Stoga Móré u izvještaju dodaje da su, između ostalih, i njegove utvrde Orahovica i Našice vrlo ugrožene.⁹⁸

Još 1537. godine Stefan Štiljanović bio je u službi Ladislava Móréa. Iste godine Ladislav je Stefana poslao u delikatnu diplomatsku misiju kod Osmanlija. U izvještaju o stanju na ugarsko-osmanskom pograničju od srpnja 1537. godine koje su Pavlu Bakiću podnijeli njegovi obavještajci Juraj Šovago (*Georgius Sowago*) i Demetrije Velić (*Demetrius Welyth*), a Bakić ga je zajedno sa svojim pismom uputio kralju Ferdinandu Habsburškom, između ostalog, navodi se i da je Stefan Štiljanović (*Stepan Skylanowyth*), službenik Ladislava Móréa, boravio kod Mehmed-bega (najvjerojatnije se radi o Mehmed-begu Jahjapašiću). Móré se preko svog izaslanika Štiljanovića pokorio Mehmed-begu i molio ga da mu oslobodi djecu zarobljenu od Ivana Zapoljskog (Móréovu djecu Zapoljski je sa sobom odveo još prilikom zauzimanja Palote 1533. godine), što mu je Mehmed-beg tada i obećao učiniti.⁹⁹

Nakon neuspješnog Katzianerovog pohoda započetog krajem kolovoza i početkom rujna 1537., u kojem je sudjelovao i Ladislav Móré, i poraza kod Gorjana 9. listopada 1537. godine, te nakon Križevačkog sabora 30. siječnja 1538., novoimenovani hrvatsko-dalmatinski i slavonski banovi Petar Keglević i Toma Nádasdy šalju opširan izvještaj kralju Ferdinandu Habsburškom o

⁹⁶ Usp. Tamás Pálosfalvi, *The Noble Elite in the County of Körös (Križevci)*, 9-12, 27-29

⁹⁷ Ive Mažuran, „Turska osvajanja u Slavoniji 1526-1552“, *Osječki zbornik VI* (1958), 97-103.

⁹⁸ Usp. Mažuran, „Turska osvajanja“, 98.

⁹⁹ Pisma su objavljena u cijelosti u: Алекса Ивић, *Историја Срба у Војводини од најстаријих времена до оснивања потиско-поморишке границе (1703)*, (Novi Sad 1929), 392-394.

teškom stanju u kojem su se našle Hrvatska i Slavonija. Dodaju da se neće ostvariti odredbe zaključaka Križevačkog sabora koje se odnose na organizaciju obrane zemlje i pomoći kralju u planiranom pohodu, ako kralj ne pritekne u pomoć s primjerenim vojnim postrojbama. Žale se na premali broj od 400 konjanika raspoređenih između Drave i Save koji nije dovoljan za zaustavljanje manjeg turskog odreda, a kamoli vojne sile dvojice sandžakbegova. Nadalje, obavještavaju kralja o stanju na pograničju i o osmanskoj organizaciji novo-osvojenih područja temeljem dobivenih obavijesti. Tako su izvijestili kralja o gradnji i utvrđivanju utvrde u Jasenovcu, obrani utvrde, najvjerojatnije Račeše (*castrum Rassa*), napadnute od Murat-bega koju je od zauzimanja spasila posada obližnje utvrde Bijela Stijena (*Fejerkw*) itd.¹⁰⁰ Između ostalog javljaju i da ih je Stefan Štiljanović (*Stephanus Skelanawycz*) pismom obavijestio kako je sultan smederevskom sandžaku, kojim upravlja Mehmed-beg (Jahjapašić), pripojio sav teritorij do Ivankova, a od Ivankova do Kobaša ustrojio je novi sandžak i dao ga na upravljanje Mehmed-begovom sinu (Arslan paši) koji se nalazi u Požegi. Štiljanović također javlja da je Mehmed-begov sin u Požegi već skupio tisuću konjanika s kojima želi okušati sreću novostvorenog sandžaka.¹⁰¹

U ljeto iste godine Ferdinand je sa Ivanom Zapoljskim sklopio mir. U njihovom sporazumu stoji da svaki od protukraljeva zadrži što je u tom trenutku posjedovao, a nakon smrti Zapoljskoga sve naslijedi Ferdinand. Ivan Zapoljski je, oženivši se, prekršio sporazum o miru, a Ferdinand je pomoću svog poslanika pokušao okrenuti sultana Sulejmana protiv Zapoljskog, ali nije uspio. Uspio je kod sultana dogovoriti primirje na pola godine koje bi trebalo započeti početkom 1540. godine. Od tog primirja izuzeti su knezovi Zrinski zbog uskrate danka i ubojstva Ivana Katzianera.¹⁰² U periodu primirja, Ferdinand Habsburški je 12. siječnja 1540. vrhovnim kapetanom svojih četa imenovao Ivana Ungnada. U srpnju 1540. zagrebački biskup Šimun Erdódy kraljevom Ratnom vijeću u Graz javlja o namjerama Osmanlija koji preko Gradiške (*ad vadum Gradische*) kreću na utvrde Zrinskih, a knez Ivan Zrinski s molbom za pomoć javlja o provali Osmanlija čije snage broje 30.000 vojnika te o njihovoj opsadi Kostajnice i Zrina.¹⁰³ Dana 18. srpnja 1540. kapetan Ivan Ungnad obavještava Ratno vijeće o mjestima gdje će se paliti “vi-

¹⁰⁰ Ferdo Šišić, *Acta comitialia regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae / Hrvatski saborski spisi*, 2, *Od godine 1537. do godine 1556* (Zagreb, 1915), 156-163; Usp. Mažuran, „Turska osvajanja“, 107-108.

¹⁰¹ Šišić, *Acta comitialia* 2, 160; Usp. Костић, „Стеван Штиљановић“, 17.

¹⁰² Usp. Костић, „Стеван Штиљановић“, 18.

¹⁰³ Radoslav Lopašić, „Prilozi za poviest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskoga zemaljskog arhiva u Gradcu“, *Starine JAZU XVII* (1885), 162-164; Usp. Костић, „Стеван Штиљановић“, 18.

tuljače” (*khreutfeuer*, njem. *Kreidfeuer*).¹⁰⁴ Ujedno obavještava i o sadržaju pisma koje je Stefan Štiljanović (*Stephanus Scilianovich, Scilianowith*) uputio Luki Székelyu od Kövenda (*Zäkl, Sekelj*), istaknutom vojnom zapovjedniku na granici.¹⁰⁵ Štiljanović je u pismu datiranom na četvrti dan iza blagdana sv. Margarete javio Luki Székelyu kako je od svog uhode na osmanskome teritoriju saznao da je osmanska vojska došla do rijeke Save kod Broda (danas Slavonski Brod) i da Arslan-beg (Jahjapašić) naglo napreduje s namjerom da napadne kršćanske snage i proдре prema rijeci Dravi. Stefan Štiljanović je na kraju ovog pisma potpisan kao prefekt (*praefectus*) utvrde Valpovo na krajnjoj granici s Osmanskim Carstvom.¹⁰⁶ Vlasnik utvrde Valpovo u kojoj je Stefan bio prefekt, kao i Šikloša, za koji se veže početak kulta sv. Stefana Štiljanovića, bio je ugarski velikaš Petar Perényi.¹⁰⁷ Nije poznat razlog Štiljanovićeve stupanja iz Móréove u Perényijevu službu, budući da je Móré u to vrijeme još uvijek bio prisutan u Ugarskoj. Možda je jedan od razloga bila i obrana Valpova kao jedne od najisturenijih točaka prema Osmanlijama i njihovom uporištu na području Osijek, što dokazuje vjeru u Štiljanovića kao sposobnog vojnog zapovjednika. Navedeno pismo iz 1540. godine posljednji je spomen Stefana Štiljanovića kao živog u onovremenim izvorima. Već pet godina nakon toga (1545.) spominju se mošti sv. Stefana Štiljanovića koje počivaju u manastiru Šišatovac, a u osmanskome popisu iz naredne 1546. godine za manastir u Šišatovcu navodi se da nosi ime sv. Stefana Štiljanovića (*Manastir-i İsveti İştfan İşkilatovit’, nam-i digër Şişatovit’*).¹⁰⁸

¹⁰⁴ Paljenje vituljača jedan je od oblika komunikacije i brzog obavještavanja o osmanskoj provali na neki teritorij te svojevrstne uzbune signalizacijom koji se vrlo često koristio na granici s Osmanlijama i zadržao se dugo kasnije na području Vojne krajine. Vituljače su krijesovi, odnosno upaljene vatre na specifičnim mjestima, preko kojih se signal dojavljivao s jedne na drugu postaju na velike udaljenosti. Usp. <http://www.brodportal.hr>, pristup ostvaren 3. 6. 2021. <http://www.brodportal.hr/clanak/blagdan-svetog-nikole-17871>; *Hrvatska enciklopedija* (1941-1945), sv. 4: 196-197, s. v. „čardak“.

¹⁰⁵ Luka Székely će malo kasnije (od 1544. god.) postati kapetan pograničnih gradova Đurdevca, Prodavića i Koprivnice. Usp. „Luka Székely“, *Bulwark of Europe. Krajiški zapovjednici: Plemići na popisima iz 1556. i 1559. godine na Slavonskoj krajini*, Filozofski fakultet u Zagrebu, pristup ostvaren 3. 6. 2021. <https://vojnakrajina.ffzg.unizg.hr/zapovjednici/>

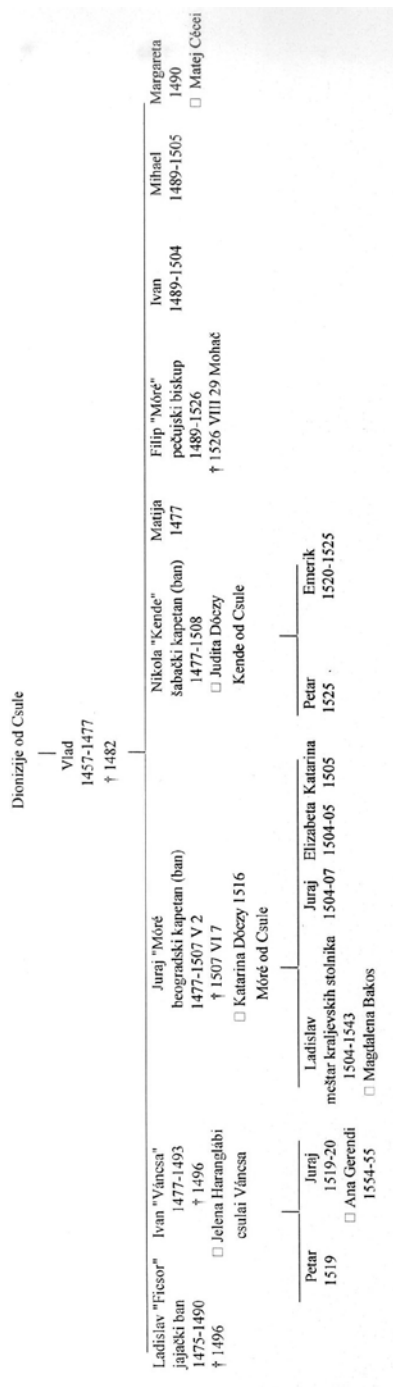
¹⁰⁶ Lopašić, „Prilozi za poviest Hrvatske XVI. i XVII. vieka“, 164-165; Usp. Костић, „Стеван Штиљановић“, 18.

¹⁰⁷ Erdős, „Emlekezeti retegek es hatalmi“, 26; Engel, *Magyarország a középkor végén*, pristup ostvaren 3. 6. 2021. <https://elkh.org/hirek/a-btk-vezetesevel-megvalosult-projekt-kere-teben-korszerusitettek-engel-pal-kozepkori-magyarorszagrol-keszített-digitalis-atlaszat/>

¹⁰⁸ McGowan, *Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri*, 105; Usp. Костић, „Стеван Штиљановић“, 18.

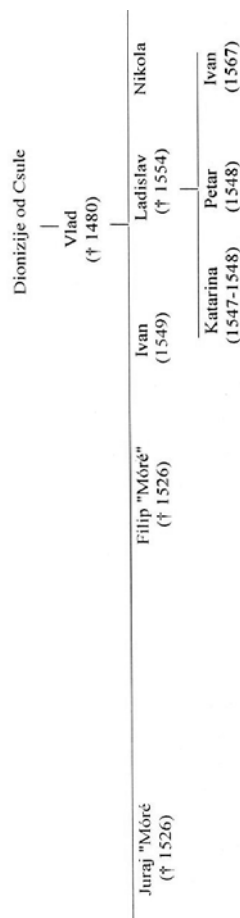
Slikovni prilozii

Slika 1: Rodoslovlje plemićke obitelji Móre od Csule (prema Pálu Engelu)

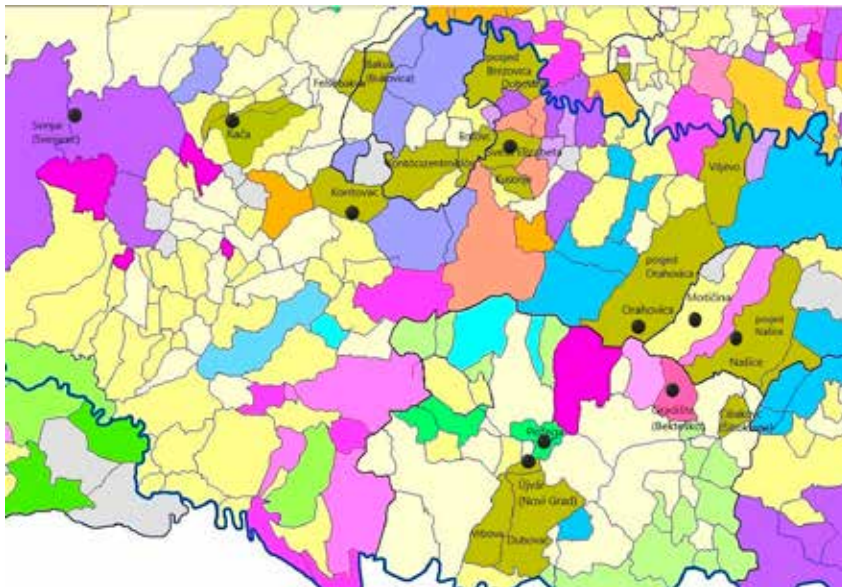
Izvor: Pál Engel, "Középkori magyar genealógia", *Arcanum DVD könyvtár IV. — Családtörténet, heraldika, honismeret*, (Budimpešta, 2003), s. v. „Móre (csulai)“.

Slika 2: Rodoslovlje plemićke obitelji Móre od Csule (prema Gergelyju Csiffaryju)

Izvor: Gergely Csiffary, "Csulai Móre László emlékezete", *Agria: Az Egri Múzeum Évkönyve - Annales Musei Agriensis* 43 (2007), 529.

Slika 3: Posjedi Lovre Iločkog južno od Drave od kojih je većinu kasnije stekao Ladislav Móré (tamnozelena boja) i utvrde kojima je 1530. upravljao Stefan Štiljanović kao Móréov osobni zamjenik (posjedi i utvrde su naznačeni prema karti Pála Engela)

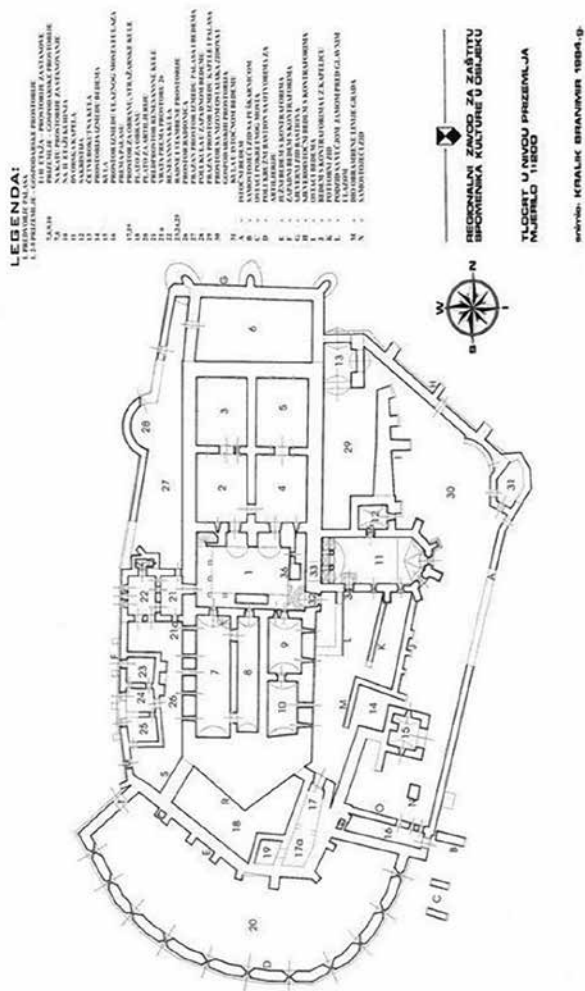
Izvor: Pál Engel, *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről*. ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont (Budapest, 2020).

Slika 4: Fortifikacijski kompleks Orahovica (*Ružica grad*), zračni snimak

Izvor: Ratko Ivanušec, *Srednjovjekovna fortifikacijska arhitektura – utvrde i kašteli, kalendar za 2021. godinu* (Foto: Tihomir Šmitpeter).

Slika 5: Tlocrt fortifikacijskog kompleksa Orahovice (*Ružica grada*). Prostorije pod brojem 21 i 22 prema istraživanjima konzervatora Ratka Ivanušeca i dr. Zorislava Horvata vjerojatno su pripadale stambenom dijelu sklopa kaštelanovog stana unutar cjeline fortifikacijskog kompleksa.¹⁰⁹ Budući da je Stefan Štiljanović bio kaštelan vlasnika utvrde Ladislava Móróa, tijekom svojih čestih boravaka u Orahovici možda je boravio upravo u ovim prostorijama.

Izvor: Mladen Radić i Zvonko Bojčić, *Srednjovjekovni grad Ružica* (Osijek, 2004), 27 (snimio: Branimir Kralik, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Osijeku, 1984. g.).

¹⁰⁹ Podaci se nalaze u: *Konzervatorska studija: Srednjovjekovni grad Ružica-Orahovica* (Našice, 2019), izrađivač studije: tvrtka Valenčak d.o.o. Naziv poglavlja: „Konzervatorska analiza fortifikacijskih sklopova“, autori: Ratko Ivanušec, dipl. pov. umjetnosti i povijesti; dr. sc. Zorislav Horvat, dipl. ing. arh. Str: 84-88

Slika 6: Pogled na dio sklopa kaštelanovog stana unutar cjeline fortifikacijskog kompleksa Orahovice

Autor fotografije: Ratko Ivanušec, Konzervatorski odjel u Slavonskom Brodu, 2020. god.

Slika 7: Ostaci utvrde Vrhovački grad (nekadašnji Újvár ili Novi grad) kod Požege. Stefan Štiljanović bio je kaštelan spomenute utvrde koja je bila u vlasništvu Ladislava Móróa i u njoj je vjerojatno često boravio.

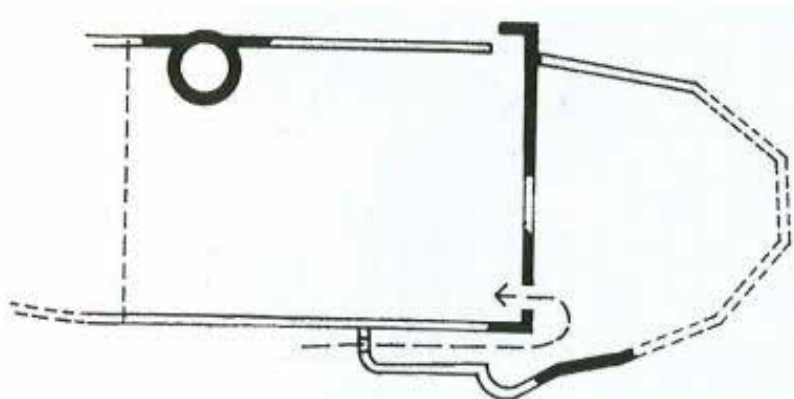

Izvor: web stranice Turističke zajednice grada Požege, pristup ostvaren 17. 5. 2022.
<http://pozega-tz.hr/pet-utvrda/>

Slika 8: Ostaci utvrde Vrhovački grad (Novi Grad ili Újvár)

Slika 9: Tlocrt utvrde Vrhovački grad (Novi Grad ili Újvár)

Izvor (Slika 8 i 9): Branko Nadilo, "Tvrđave i kašteli Požeške kotline (I.)", *Građevinar* 57 (2005), 61.

BIBLIOGRAFIJA

IZVORI:

Neobjavljeni izvori:

1. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, arhivska zbirka Diplomatikai levéltár 93298, pristup ostvaren 31. 5. 2021.
<https://archives.hungaricana.hu/en/charters/176267/?list=eyJxdWVyeSI6ICJTWk89KDkzMjk4KSJ9>

Objavljeni izvori:

1. Bucholtz, Franz Bernhard von. *Geschichte der regierung Ferdinand des Ersten aus gedruckten und ungedruckten quellen*, 4 (Wien, 1833)
2. Istuanffi, Nicolai. *Regni Hungariae historiae post obitu glor. Mathiae Corvini Regis* (Viennae – Pragae – Tergesti, 1758)
3. Ивић, Алекса. *Споменици Срба у Угарској, Хрватској и Славонији током XVI и XVII столећа* (Нови Сад, 1910)
4. Kerceselich, Balthasarus Adamus. *De regnis Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae notitiae praeliminares... / studio, labore, ac impensis nobilis honorabilisque viri Balthasaris Adami Kerceselich de Corbavia* (Zagrabiae, 1768)
5. Laszowski, Emilij. *Monumenta Habsburgica regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae / Habsburški spomenici Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, I-III (Zagreb, 1914-1917).
6. Lopašić, Radoslav. „Prilozi za poviest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskoga zemaljskog arhiva u Gradcu“, *Starine JAZU XVII* (1885)
7. McGowan, Bruce. *Sirem Sancağı Mufassal Tahrir Defteri* (Ankara, 1983)
8. Непознати писац. „Повесно слово о светом кнезу Стефану Штиљановићу. Похвално слово светом Стефану Штиљановићу“, прир. и на савремени српски пренео Томислав Јовановић, *Хрестоматија средњовековне књижевности, том II: Српска књижевност* (Београд 2012), 237-255.
9. Сремац, Ђурађ. *Посланица о пропасти угарског краљевства* (Београд, 1987)
10. Стојановић, Љубомир. *Стари српски записи и натписи*, I-VI (Београд, 1902-1926)
11. Šišić, Ferdo. *Acta Comitalia regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae 1526-1537 I* (Zagreb, 1912)
12. Šišić, Ferdo. *Acta Comitalia regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae 1537-1556 II, do-datak: 1526-1539* (Zagreb, 1915)
13. *Vjesnik kr. Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskog zemaljskog arkiva VII*, ur. Ivan Bojničić (Zagreb, 1905)

LITERATURA:

1. Andrić, Stanko. *Čudesna svetoga Ivana Kapistrana* (Slavonski Brod – Osijek, 1999)
2. Andrić, Stanko. „Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku: Prilozi za lokalnu povijest (drugi dio)“, *Scrinia Slavonica* 9 (2009), 57-98.
3. Andrić, Stanko. *Vinkovci u srednjem vijeku. Područje grada Vinkovaca od kasne antike do kraja turske vlasti* (Vinkovci – Slav. Brod, 2007)
4. Božanić, Snežana. „Srpski velikaši u političkim i vojnim previranjima oko izbora Vladislava II za kralja Ugarske“, *Istraživanja* 24 (2013), 151-165.
5. Божанић, Снежана. „О деспотици Јелени, кћерки Стефана Јакшића, у српској историји, култури и традицији“. у: *Šesti međunarodni interdisciplinarni simpozijum Susret kultura. Zbornik radova*, knj. II (Novi Sad, 2013), 899-908.
6. Brdarić, Franjo. „Arhiđakonat komarnički (1334.-1934.)“ *Podravski zbornik* 19/20 (1993/94), 83-106. brodportal.hr, pristup ostvaren 3. 6. 2021. <http://www.brodportal.hr/clanak/blagdan-svetog-nikole-17871>
7. *Bulwark of Europe. Krajiški zapovjednici: Plemići na popisima iz 1556. i 1559. godine na Slavonskoj krajini*, Filozofski fakultet u Zagrebu, pristup ostvaren 3. 6. 2021.
8. <https://vojnakrajina.ffzg.unizg.hr/zapovjednici>
9. Csánki, Dezső. „Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában“, *Arcanum DVD könyvtár IV. — Családtörténet, heraldika, honismeret*, (Budapest, 2003.)
10. Csiffáry, Gergely. „Csulai Móré László emlékezete“, *Agria: Az Egri Múzeum Évkönyve - Annales Musei Agriensis* 43 (2007), 527-554.
11. Čoralić, Lovorka. „Iseljenci iz Paštovića u Zadru (XVI.-XIX. st.)“, *Historijski zbornik* 64 (2011), 1: 1-27.
12. Dinić-Knežević, Dušanka. „Sremski Brankovići“, *Istraživanja* 4 (1975), 5-47.
13. Engel, Pál. „Középkori magyar genealógia“, *Arcanum DVD könyvtár IV. — Családtörténet, heraldika, honismeret* (Budapest, 2003)
14. Engel, Pál. *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről*. ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont (Budapest, 2020)
15. Engel, Pál. „Magyarország világi archontológiája 1301-1457“, *Arcanum DVD könyvtár IV. — Családtörténet, heraldika, honismeret* (Budapest, 2003)
16. Erdős, Zoltán. „Emlékezeti retegek es hatalmi igenyek a Štiljanović-hagyományban“, *Örökség, történelem, társadalom: Rendi társadalom – polgári társadalom* 32 (2020), 25-43.
17. Fenyvesi, László. „Magyar-török diplomáciai kapcsolatok Mátyás király haláláig“, *Hadtörténelmi Közlemények* 103 (1990): 74-99.
18. *Hrvatska enciklopedija* (1941-1945), sv. 4.
19. Ilić, Mikica. *Zapadno-istočni divan (srpska opšta mesta)* (Kragujevac, 2003)
20. Исаиловић, Невен; Крстић, Александар. „Српски јесик и ћирилично писмо у југоисточној Европи у XV и XVI веку“, *Prevodilac* XVII (2018), 1-2: 43-52.

21. Isailović Neven. „Croatian Noble Refugees in Late 15th and 16th Century Banat and Transylvania - Preliminary Findings“, *Revue des études sud-est européennes* LIX (2021), 125-155.
22. *Историја српског народа II* (Београд, 1992)
23. Ivanušec, Ratko; Horvat, Zorislav. „Konzervatorska analiza fortifikacijskih sklopova“, u: *Konzervatorska studija: Srednjovjekovni grad Ružica-Orahovica*, izrađivač studije: tvrtka Valenčak d.o.o. (Našice, 2019)
24. Ивић, Алекса. *Историја Срба у Угарској од пада Смедерева до сеобе под Чарнојевићем (1459-1690)* (Заргеб, 1914)
25. Ивић, Алекса. *Историја Срба у Војводини од најстаријих времена до оснивања потиско-поморишке границе (1703)* (Novi Sad, 1929)
26. Juran, Kristijan. „O podrijetlu i šibenskoj rodbini prvoga kliškog sandžakbega Murat-beg Gajdića“, *Prilozi za orijentalnu filologiju* 66 (2016), 231-239.
27. Jurković, Ivan. „Osmanska ugroza, plemeniti raseljenici i hrvatski identitet“, *Povijesni prilozi* 25 (2006), 31: 39-69.
28. Jurković, Ivan. *The Fate of the Croatian Noble Families in the Face of Ottoman Advance*, PhD Thesis (CEU Budimpešta, 2004)
29. Karbić, Marija. *Plemićki rod Borića bana* (Slavonski Brod, 2013)
30. Karbić, Marija. „Uloga plemstva s područja današnje Slavonije u obrani Jajačke banovine“, u: *Stjepan Tomašević (1461.-1463.) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva. Zbornik radova sa Znanstvenoga skupa održanog 11. i 12. studenoga 2011. godine u Jajcu* (Zagreb-Sarajevo, 2013), 133-151.
31. Karlo, Krešimir. „Dva broda, četiri reda i biskupov nećak: crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Donjoj Glogovnici“, *Portal: godišnjak Hrvatskoga restauratorskog zavoda* 11 (2020), 133-150.
32. Klaniczay, Gábor. *Holy Rulers and Blessed Princesses: Dynastic Cults in Medieval Central Europe* (Cambridge, 2007)
33. Костић, Мита. „Стеван Штиљановић (Историографско-хагиографска студија)“, *Глас СКА СХ* (1923), 54-99.
34. Крстић, Александар. „Поседи Јакшића у Славонији и Срему“, *Историјски часопис* 70 (2021), 177-213.
35. Лемајић, Ненад. *Српска елита на прелому епоха* (Сремска Митровица – Источно Сарајево, 2006)
36. Lemačić, Nenad. *Srpski narodni prvaci, glavari i starešine posle propasti srednjovekovnih država* (Novi Sad - Sremska Mitrovica, 1999)
37. Лемајић, Ненад. „Српско становништво Баната и Поморишја у XV и XVI веку“, u: *Средњовековна насеља на тлу Војводине, историјски догађаји и процеси*, ур. Ђ. Харди, Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за историју (Сремска Митровица, 2013), 7-27.
38. *Magyar helységnevek a Szerémségben - Adalékok a letűnt szerémségi magyar néptalajhoz*, ур. Hetzmann Róbert (Budapest, 2019), pristup ostvaren 31. 5. 2021. <https://patriotak.hu/wp-content/uploads/Szeremseg-ONline.pdf>

39. *Манастир Шишатовац, Зборник радова научног скупа* (Београд, 1989)
40. Марјановић-Душанић, Смиља. *Свети краљ. Култ Стефана Дечанског* (Београд, 2007).
41. Маžуран, Ive. „Turska osvajanja u Slavoniji (1526.-1552.)“, *Osječki zbornik* 6 (1958), 93-134.
42. Matic, Miljana M. „Ktitor portraits of church dignitaries in Serbian post-Byzantine painting (part one)“, *Zograf* 42 (2018), 181-208.
43. Милеуснић, Слободан. *Свети Стефан Штиљановић – ратник и светац* (Београд, 1992)
44. Митровић, Катарина. „Повеља деспотице Јелене Јакшић манастиру Хиландару 1503, јуни 11, Будим“, *Стари српски архив* 7 (2008), 195-203.
45. Nadilo, Branko. „Tvrđave i kašteli Požeške kotline (I.)“, *Grđevinar* 57 (2005), 55-63.
46. Pálffy, Géza. „Izvanredan izvor o zemljopisnim znanjima ugarsko-hrvatske političke elite 16. stoljeća: popis ugarskih i slavonskih gradova, utvrda i kaštela koji su između 1526. i 1556. dospjeli u turske ruke, sastavljen za staleže Njemačko-Rimskoga Carstva“, *Scrinia Slavonica* 14 (2014), 9-39.
47. Pálosfalvi, Tamás. *The Noble Elite in the County of Kőrös (Križevci)* (Budapest, 2014)
48. Radić, Mladen; Bojčić, Zvonko. „Povijest srednjovjekovnog grada Ružice“, u: *Srednjovjekovni grad Ružica* (Osijek, 2004)
49. Павловић, Леонтије. *Култови лица код Срба и Македонаца* (Смедерево, 1965)
50. Половина, Наташа. „Свети Стефан Штиљановић као Јосиф Прекрасни. Прилог изучавању једне библијске паралеле“, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* 61/2 (2013), стр. 347-362.
51. Поповић, Даница. *Под окриљем светости. Култ светих владара и реликвија у средњовековној Србији* (Београд, 2006)
52. Rady, Martyn. *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary* (London, 2000)
53. Regan, Krešimir. „Srednjovjekovna utvrda Svete Elizabete (Pepelara) u Prekodravlju“ *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, XXXV (2002), 1-2: 101-106.
54. Salihović Davor. „For a Different Catastrophe A Fruitful Frontier on the Southern Edges of the Kingdom of Hungary after 1463. An Initial Inquiry“ *Иницијал. Часопис за средњовековне студије* 5 (2017), 73-107.
55. Спремић, Момчило. „Српски деспоти у Срему“, u: Миодраг Матицки (ур.), *Срем кроз векове: слојеви култура Фрушке горе и Срема* (Београд – Беоцин, 2007), 45-73.
56. Стојковски, Борис. *Цар Јован Ненад – Живот, дело и наслеђе Црног Човека* (Будимпешта, 2018)
57. Стојковски, Борис. „Срем и покрет цара Јована Ненада“, *Истраживања* 20 (2009), 249-255
58. „Tardić, Murat-beg“, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Pristupljeno 16. 5. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=60449>

59. Тимотијевић, Мирослав. „Сремски деспоти Бранковићи и оснивање манастира Крушедола“, *Зборник Матице српске за ликовне уметности 27-28* (1991-1992), 142.
60. Томин, Светлана. *Владика Максим Бранковић* (Нови Сад, 2007)
61. Tóth, Norbert C.; Horváth, Richárd; Neumann, Tibor; Pálosfalvi, Tamás. *Magyarország világi archontológiája 1458–1526 I. Főpapok és bárók* (Budapest, 2017)
62. Васиљевић, Марија М. *Позносредњовековни култови светих на територији централног Балкана*, Филозофски факултет у Београду, докторска дисертација (Београд, 2018)
63. Зарић, Радојка. „Лик Стефана Штиљановића у српској уметности XVII–XIX века“ *Саопштења XVII* (1985): 69-83.
64. Žontar, Josip. *Obveščevalna služba in diplomacija avstrijskih Habsburžanov u boju proti Turkom v 16. stoletju* (Ljubljana, 1973).

Summary

STEFAN ŠTILJANOVIĆ – FROM A CASTELLAN TO A DESPOT AND SAINT

This paper has endeavoured to open a number of issues significant for the understanding of the period at the end of the Middle Ages in the territory of present-day Slavonia and Sylvania and further afield, the southern areas of Hungary along the border with the Ottoman Empire. Using the example of Stefan Štiljanović, who embarked on a significant career in the service of the magnate Ladislas Móré de Cula on his grand estates south of the Drava River and at the same time gained respect by serving on the border with the Ottomans and warring with the supporters of King Ivan Zapoljski, successfully performing important military and intelligence duties for the Hungarian anti-king of Ferdinand Habsburg, this paper has endeavoured to raise the question of the social mobility, that is to say the social advancement of individuals from the ranks of the middle and lower stratum of the Hungarian nobility and the members of immigrating Serbian and other Southern Slavic (military) elites, which, due to their military service on the border with the Ottomans entered the ranks of the Hungarian nobility. In contrast to earlier times, the circumstances of the Ottoman advancement and the conquest of certain parts of southern Hungary and at the same time the war between the supporters of the two Hungarian anti-kings increased the opportunities for individuals from the middle and lower strata of the Hungarian society to achieve fast social advancement by acquiring new estates; a large number of these estates had previously been taken from the opposite side. Thus, for example King Ferdinand Habsburg bestowed upon Stefan Štiljanović the estates of Miholjanec and Glogovnica in Križevci County, which had previously

been taken from knez Petar Mrsinjski, a supporter of King John Zapolja. In 1535 Ferdinand made a deed of gift of the estate of Esztyén (presumably near the present-day village of Stejanovci in Serbia) in the Syrmia County to Štiljanović; this estate had previously been owned by knez Lovro Iločki and was at that particular time situated in the Ottoman territory. Stefan Štiljanović acquired noble status in 1527, and in the grant from 1535 he already bore the title of *egregius*, which means that he made further progress on the social scale and most likely became a member of the middle or county nobility. In addition to the opportunity for rapid ascent, in the circumstances of the Ottoman invasion and the war of counter-kings, the dangers of losing status, property, and even life for all layers of the Hungarian nobility and society increased significantly at the same time.

Key words: Stefan Štiljanović, anti-Ottoman defense system, Ladislas Móré, Serbian elite, Kingdom of Hungary, Hungarian nobility, castellans, Middle Ages

(Translated by Mica Orban Kljajić)

Kontakt:

Petar Seletković, prof. povijesti i arheologije

Konzervatorski odjel u Slavonskom Brodu, A. Starčevića 43, 35000 Slavonski Brod

e-mail: pseletk@gmail.com